

Édes Anyanyelvünk

IFJÚSÁGI
MELLÉKLETTEL

XXIX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

2007. FEBRUÁR

ÁRA: 120 FORINT

„... úgyis el fog tűnni ez a nyelv”?

Egyik levelezőlistán olvastam: „Az egyetem vezetősége engedélyezi az angol nyelvű feliratokat Kolozsvárt, de a magyar nyelvűeket nem. Kezembem tartok egy ún. létbizonyítványt, amely Pozsonyból érkezett. Korábban csak szlovákul jött, aztán szlovákul és magyarul. Miután mindkét ország az Unió tagja lett, a nyomtatvány szlovák/angol nyelvű. Mintha csak az Unió közös, hivatalos nyelve az angol lenne... Vajon ez lesz a jövő útja?”

Az itt közreadottak beszédes példái annak, hogy az angol nyelv általánossá váló közvetítő nyelvi használata miként rombolja más nyelvek, ebben az esetben a magyar nyelv presztízsét. Gyorsuló ütemben haladunk egy olyan állapot felé, melyet Fekete Gyula író egyik írásában egy idézettel így jellemezett: „... a közgazdasági egyetemen nyilvánosan kifejezték: minek kínlódunk mi a magyar nyelvtannal, amikor úgyis el fog tűnni ez a nyelv, csak a nagy világnyelvek valamelyike marad meg, csak azt érdemes tanulni” (Magyar Tudomány 2000/1: 17). Nos, ha el nem is tűnik, de anyanyelv-ként sem lesz nagy becsülete. Ankerl Géza már egy évtizeddel ezelőtt figyelmeztetett: „... az angol inváziója a falakra van írva, mert a különböző társadalmi struktúrákat, intézményeket, berendezéseket hódítja meg, azok elsődleges, sőt kizárólagos nyelvéné válik” (Valóság 1997/1: 2). Vak, aki nem veszi észre, hogy a folyamat ilyen alakulásában az autonóm európai felsőoktatási intézményeknek jelentős szerepük van. (Néhány évtized múltával azután kiemelt – persze angol nyelvű – stúdiumként hirdetik meg Az európai nyelvek eljelentéktelenedésének története és okai c. tárgykört.)

A jelen helyzetben a legviszataszítóbb az a képmutatás, amely az európai nyelvhasználat kérdésében az uniós intézmények és a tagállamok állásfoglalásaiban és intézkedéseiben érhető tetten. Együttesen a tagállamok kormányai mint Tanács, Európai Tanács fennkölt elveket hirdetnek: egyenjogúság, kultúrák és nyelvek tiszteletben tartása stb., külön-külön pedig egészen mást valósítanak meg. Ezt azért is megtehetik, mert a kultúra (és persze a nyelv) tagállami hatáskörbe tartozik. Az állampolgárok számára többnyelvűséget hirdetnek és erőltetnek, ám a többnyelvűség képletes ködfüggőnye mögött a gyakorlatban gyors ütemben foglal el mind újabb pozíciókat az angol egynyelvűség. Olyannyira, hogy már az Európai Bizottság sem játszhatja tovább, hogy nem lát semmit. „Tudomásul kell venni, hogy a nem angol nyelvű országokban megfigyelhető azon tendencia, hogy a nemzeti vagy regionális nyelv helyett az angol válik az oktatás nyelvéné, beláthatatlan következményekkel járhat az említett nyelvek életképességét tekintve. A Bizottság rövidesen részletesen megvizsgálja ezt a jelenséget” – olvashatjuk az Új keretstratégia a többnyelvűség ösztönzésére című bizottsági közleményben. (Com (2005) 596 végleges.) (Am ne feledjük a hatásköröket és az autonómiákat!)

Az angol nyelvet előnyben részesítő minden típusú intézmény bizonyára meg tudja indokolni, hogy miért áll érdekében így eljárni. De mi áll érdekében a több száz millió uniós állampolgárnak? François Grin, a Genfi Egyetem közgazdaságtan-tanára és nyelvi gazdasági szakértője francia megrendelésre megvizsgálta a számításba vehető európai nyelvpolitikai változatok várható hatásait. A vizsgálat eredményét 127 oldalas tanulmányban foglalta össze. Megállapította, hogy az angol nyelv mostani európai előnyben részesítése az Egyesült Királyságnak évi 17 milliárd euró hasznot jelent, és az angol további térnyerésével ez az összeg nőni fog. Ez a legigazságtalanabb változat. A többnyelvűség, ha ténylegesen meg is valósulna, ennél valamivel kedvezőbb megoldás az európaiak számára. A legkedvezőbb azonban – François Grin megállapítása szerint – az eszperantó nyelv használata lenne, mind a költségek, mind az igazságosság szempontjából. Tájékozatlanságból adódóan azonban az eszperantóval szemben erős az előítélet. Azonnal nem, de hosszabb távon az eszperantóra épülő változat is megvalósítható lenne, de ehhez két feltételnek meg kellene valósulnia: a) széles körű tájékoztató kampány a nyelvi egyenlőtlenségről, a nyelvi jogokról és diszkriminációról, valamint az eszperantóról; b) az összes tagállam részvétele a programban. Ez – állapította meg a tanulmány – a 25 tagú EU lakossága 85%-ának nyilvánvaló és közvetlen érdeke lenne. (A 27 tagúnak még inkább – tehetjük hozzá.)

Most már csak az a kérdés: vajon az immár 27 tagú EU 500 milliós lélekszám felé araszoló polgársága van-e a különféle intézményekért, vagy fordítva?

Gados László

A TARTALOMBÓL:

Kisgergely József:
Egy korrektor
bosszúságai

Büky László:
Nyüvek –
a helyesírásban

Balázs Géza:
Egy kis balkáni nyelvtan

Grétsy László:
Megjelent A magyar
nyelv nagyszótárának
első két kötete!

Dede Éva:
Hungria mi amor

Gerendeli György:
Gyepmesterek
a futballpályán?

D. Szekeres Ágnes:
Díjazták az év legjobb
cégneveit

**És: új szavak,
rejtvények,
nyelvész-leletek**

Kedves Olvasóink!

Ha lapunk címlapjára néznek, láthatják, hogy az Édes Anyanyelvünk ára ebben az esztendőben sem változott. Immár negyedik éve, 2004 óta változatlanul 120 Ft-ba kerül a lap egy-egy száma, s továbbra is mindössze 600 Ft az egész évi előfizetés díja. Azért nem emeltük meg még ebben az esztendőben sem a folyóirat árát, mert tudjuk, hogy olvasóink jelentős része a különféle megszorítások következtében amúgy is anyagi gondokkal küzd, ugyanúgy, ahogy mi magunk is. Nem emeltük meg annak ellenére sem, hogy egy évvel ezelőtt elhunyt dr. Orbán István, az EGIS Gyógyszergyár nagy tekintélynek örvendő, az anyanyelvi műveltséget rendkívül fontosnak tartó vezérigazgatója, s benne elvesztettük egyik leghűségesebb támogatónk. Nem emeltük meg a lap árát, mert nem akarjuk elveszíteni egyetlen olvasónkat sem, sőt azt szeretnénk, ha minél többen olvasnák lapunkat.

Ezért – vagy inkább ezért is – arra kérjük önöket, hogy személyi jövedelemadójuk bevallásakor semmiképp se feledkezzenek meg arról, hogy ez olyan alkalom, amikor hathatósan támogathatnak bennünket. Kérjük minden olvasónkat (és szüleiket!), minden szövetségi tagunkat, pártolóinkat, hogy személyi jövedelemadójuk 1 százalékaról 2007-ben is a mi javunkra rendelkezzenek.

Adószámunk: 19663155-1-43

Kérjük önöket, adózzanak nekünk, mi pedig őszinte hálával s anyanyelvápoló tevékenységünk kiszélesítésével, hatékonyabbá tételével igyekszünk adózni önöknek!

Anyanyelvápolók Szövetsége

TARTALOM

Gados László: „...úgyis el fog tűnni ez a nyelv”?	1
Berényi Zsuzsanna Ágnes: London, az emberarcú város	3
Kisgergely József: Egy korrektor bosszúságai	4
Balázs Géza: Miért érdekes?	5
Balog Lajos: <i>Beájulok</i> tőlük	6
Büky László: <i>Nyüvek</i> – a helyesírásban	7
Balázs Géza: Egy kis balkáni nyelvtan	8
Dóra Zoltán: <i>Fix</i>	8
H. Varga Márta: Mégis, <i>kinek az élete?</i>	9
Grétsy László: Megjelent A magyar nyelv nagyszótárának első két kötete!	10
Kemény Gábor: Régi magyar nyelvmélekek	11
Dede Éva: Hungria mi amor	12
Darázs Richárd: <i>Tücc-tücc</i>	12
Gerendeli György: Gyepmesterek a futballpályán?	12
Kádár Edit: Simonyi Zsigmond Kárpát-medencei helyesírási verseny	13
Wacha Imre: Édes anyanyelvünk verseny, 2006.	14
Szloboda János: A Szarvas Gábor Nyelvművelő Napokról	14
Grétsy László: Lőrincze-díj, 2006.	15
D. Szekeres Ágnes: Díjazták az év legjobb cégneveit	15
Bíró Ágnes: „Utónévhivatal” a Nyelvtudományi Intézetben	16
Új szavak, kifejezések (43.)	17
Új nyelvészeti kiadványok	17
Hírek	17
Fontosabb nyelvművelő események 2007-ben	17
Nagy L. János: Huszadszor Gyulán a legjobb helyesírók	17
Pontozó	18
Keresztrejtvény	19
Éves beszámoló	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észletek	20
Ifjúsági melléklet	I–IV.

ÉDES ANYANYELVÜNK

Az Anyanyelvápolók Szövetségének évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – megjelenő folyóirata

Megjelenik a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja: az Anyanyelvápolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó: Grétsy László

A szerkesztőség tagjai: Balázs Géza, Kemény Gábor, Maróti István

A szerkesztőség címe: 1088 Budapest, Múzeum krt. 4/F I. em. Telefon: 411-6500/5353

Postacím: 1364 Budapest, Pf. 122. Honlap: www.anyanyelvapolo.hu (vagy: www.anyanyelvapolo.hu) Villámposta: ea@anyanyelvapolo.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (Bp. VIII., Orczy tér 1.). Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőnél. E-mail: hirlapelofizetes@posta.hu, fax: 303-3440 Információ, reklamáció: 06 80 444-444 További terjesztők: Magyar Lapterjesztő Rt. és Könyvtárellátó Kht.

Ára: 120 Ft.

Az Anyanyelvápolók Szövetségének tagjai a lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják. Belépési nyilatkozat kérhető: Anyanyelvápolók Szövetsége, 1053 Budapest, Károlyi M. u. 16. Tel.: 317-3062, 317-3611/208

Az Édes Anyanyelvünk szerkesztőbizottsága: Balázs Géza, Bencédy József, Deme László (a szerkesztőbizottság elnöke), Fábrián Pál, Grétsy László, Kemény Gábor, Maróti István

Lapunk kiadását

az Oktatási és Kulturális Minisztérium,

valamint

a Nemzeti Kulturális Alapprogram segíti.

ISSN 0139-0457 (nyomtatott)
ISSN 1588-0311 (online)

Nyomdai előkészítés: OPTICULT Bt.
Telefon: 330-7186, 06 20 473-4084

Nyomás: ETO Print Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: Balogh Mihály

London, az emberarcú város

Nagy örömmel indultam el Londonba, hogy levéltári és könyvtári kutatásokat végezzek. A tudományos felfedezéseken kívül a mindennapi életben is sok újat láttam ebben a hatalmas városban. A pesti zajokhoz szokott látogatónak először is az a csendesség tűnt fel, ami a brit fővárost jellemzi. Utazás közben az emberek nemigen beszélgetnek, inkább olvasnak. Metróújságot, napilapokat, képeslapokat, de a legtöbbször könyveket. A kiolvasott újságot nem viszik magukkal tovább, hanem szépen összehajtogatva ott hagyják az ülésen. A következő utas felveszi, olvasgatja, aztán ő is leteszi. Némelyek logikai játékokat, keresztrejtvényeket visznek magukkal, hogy szellemi tevékenységgel töltsék az időt. Ha azonban valaki útbaigazítást kér, kivétel nélkül félbehagyják azt, amit csinálnak, és készségesen felelnek. Még figyelmeztetik is a tájékozatlan utitársat arra, hogy mikor szálljon le. Ez az udvarias segítőkészség jellemzi a londoniakat.

A nevezetes „angol hidegvér” nem hagyja el őket a közlekedési zavarok alkalmából sem. A földalatti (a *metro* elnevezést a londoniak nem használják) sok vonala közül rendszeresen javítanak egyet-kettőt: ott leáll a forgalom. Ilyenkor az utasok folytatják addigi tevékenységüket, meg sem szólalnak. Nyugodtan várják a hiba elhárítását. Megjegyzések nem hangzanak el, ideges csak én voltam.

A hosszú, tekervényes, sok lépcsővel és kitűnően követhető jelekkel ellátott alagutakon kilométereket gyalogolhatnak az utasok a földalatti vonalán. Nemcsak az utasok segítenek az eligazodásban, hanem a földalatti-vállalat dolgozói is. Ott járkálnak az utakon, és tanácsokkal látják el az utasokat. Előnyösebb, ha a másik vonaton utazik, mert az előbb érkezik a kívánt helyre, figyelmeztetnek. A forgalmat irányító sok alkalmazott útbaigazítást ad, segít, és halk szavú, udvarias, egyik sem mélyed el olvasmányában, hanem keresi az alkalmat, hogy segítsen az utasoknak, hiszen az a dolga. Ellenőrt az ott töltött időszakban nem láttam. Csak egy felirat olvasható erről: aki érvénytelen jeggyel vagy jegy nélkül utazik, az London polgármesterének utasítására ezer font bírságot fizet.

A rendőr még meleg időben is fémsisakot hord, és láthatóan azért sétál az utcán, hogy segítsen a járókelőknek. A keresett utcát vagy épületet megmutatja, ha kell, oda is vezet az érdeklődőt.

A járda mellett, az úttesten felirat: *Nézz jobbra! Nézz balra!* Van ugyan villanyrendőr, de azt a gyalogosok nem fi-

gyelik. Az a járművezetőknek szóló figyelmeztetés. Nincs tehát szabálytalanul közlekedő gyalogos. Hiszen ha a megfelelő irányba néz, akkor nyilván nem akar a közelgő jármű alá kerülni. Ha jönnek abból az irányból a járművek, akkor természetesen leáll a gyalogos, de különben bátran nekivág a kereszteződésnek. Nem is láttam egyetlen bal esetet sem.

Ismét úgy tűnik, hogy a feliratok a lakosság érdekeit szolgálják. A rendőrök is a rend őrei, nem pedig büntető személyzet. Egyetlen dohányzó rendőrt sem láttam. Dohányzó embert egyébként ritkán látni az utcákon, az is rendszerint külföldi.

A Magyar Kulturális Központban a köszönést követő első szavuk ez volt: „Miben segíthetünk?” Aztán valóban eligazítottak, tanácsoltak, segítettek. Hát bizony, ez nem a jellegzetes magyar hivatali munkamódszer.

A munkáját teljes odaadással végzi mindenki. A legegyszerűbb tevékenységet is fontosnak tartják, ha ez a feladatuk. A könyvtárban fényképekre volt szükségem. Megrendeltem őket. Hány hónap múlva készülnek el? – kér-

deztem a gyűjtemény kezelőjét, és a Magyar Országos Levéltárnál megszokott munkastílusra gondoltam. (Már amikor még nyitva volt, mert augusztus 21-től az év végéig bezárták a nagy kutatótermet, hogy átépítsék, de a kutatók számára nem gondoskodtak más elhelyezésről. Minek is: ne végezzenek tudományos munkát, úgysem fizetik meg! A fizetett levéltárosoknak van elég helyük.) Meglepetve mosolygott. Természetesen holnapra meglesz. Ki kéri a felvételeket, hogy ilyen gyorsan megy? Ismét meglepett mosoly következett: természetesen én. És a kiváló minőségű felvételek másnapra elkészültek. A másolatokat ugyancsak egy nap alatt készítette el a nagy tudású, készséges és szorgalmas gyűjteménykezelő. Nálunk egyetlen gyűjteménykezelő sem készítené saját kezével másolatokat, fényképeket. Külön osztály működik a levéltárban erre a feladatra mintegy húsz emberrel, osztályvezetővel és több hónapos határidővel, méregdrágán. (Bár volt már olyan eset is, hogy nem felejtették el a megrendelést, sőt a megrendelt lapot másolták le.)

Ezek a magyar szemnek szokatlan vonások határozzák meg a londoni és az egész angol életet. Mindez bizonyára erősen hozzájárul Anglia gazdagságához. Ez is egy nyelv: az emberség.

Berényi Zsuzsanna Ágnes

Kérjük kedves olvasóinkat, hogy személyi jövedelemadójuk bevallásakor gondoljanak az Anyanyelv-ápolók Szövetségére! Adószámunk: 19663155-1-43.

Lapunk éves előfizetése továbbra is 600 Ft. Kérje lapunkat a nagyobb hírlapárusoknál! A szövetségi tagdíj (amely a lap árát is magában foglalja) 1000 Ft (diákoknak, nyugdíjasoknak 700 Ft).

Egy korrektor bosszúságai

**Móttó: Egyetlen betűt le nem írnék vagy ki nem húznék,
ha nem hinném szentül, hogy attól is jobb lesz a világ.**

1. Soványodó szavak és hízó szó szerkezetek

Napi- és hetilapoknál vagyok korrektor már évtizedek óta, s munkám közben feltűnnek bizonyos rossz jelenségek és irányultságok. Ilyen például bizonyos formulák elkopása, illetve egyes szavak és mondatok túlfogalmazása. Ezeket hívom soványodó és hízó szavaknak.

A soványodó szavak alatt azt értem, hogy néhány kifejezésnek egyszerűbb formája él tovább, míg a teljes változat mindinkább feledésbe megy. A kettőnek nem azonos az értelme, de a köznyelv egyre inkább akként használja. Például ilyesmit olvasok: *biztos* (a *biztosan* helyén, pl. *biztosan* meg tudom csinálni), *egész* (az *egészen* értelmében, pl. *egészen* addig), *valószínű* (a *valószínűleg* szót helyettesítve, pl. *valószínűleg* amiatt látszott úgy), *abszolút* (amikor az *abszolúte* lenne a kívánatos, pl. *abszolúte* zavaros), *kész* (a *készen* értelmében használva, pl. akkor van *készen*), *hihetetlen* (a *hihetetlenül*, vagyis a módhatározó helyét átvéve, pl. *hihetetlenül* karcsú), *brutál* (ami az angolos *brutális*nak felel meg, de nem a magyar szabályoknak), *normál* (pedig csupán arra értjük, hogy mi a *normális* haladási sebesség), *szabvány* (amikor csak arról van szó, hogy mi is a *szabványos* megoldás), *direkt* (a *direkte* helyett, pl. *direkte* bosszantja). Tehát olykor a hogyan? kérdésre is a milyen? kérdésre járó változatot kapjuk.

Ugyanakkor megfigyelhető jó néhány hízó szavunk, amikor valami egyszerűbb formulát agyonbeszélünk, túlfogalmazunk. Ilyenek például ezek: a szatyorba *befér* (helyesen: *befér* a szatyorba), munkájához *úgy állt hozzá* (helyesen: *úgy állt* a munkájához), *saját maga* is látta (helyesen: *maga* is látta), ismeretlen férfi tetemére *találtak rá* (helyesen nem kell a *rá* igekötő, hiszen a helyrag már ott van a *tetemnél*), *bele* az ügy közepébe (helyesen az előbbihez hasonlóan elegendő így: az ügy közepébe), a dologhoz annyit fűznék *hozzá* (holott elhagyható az utolsó szó, hiszen a határozói utalást már tartalmazza a *dologhoz* ragja), *egynegyede* (holott elegendő lenne a *negyede*).

2. A nemzetköziség ártalmai

Korrektorként is tulajdonképpen üdvözlőnkém kéne azt a régtől várt folyamatot, hogy fiataljaink számára már természetes az angol vagy több nyelv ismerete. Annak idején, az orosz nyelv erőltetése mellett korosztályomból csak kevesen jutottak el oda, hogy legalább alapfokon megtanuljanak egy idegen nyelvet. Kárpótlásul rájöttem: a legnagyobb, életre szóló kaland anyanyelvünk precíz elsajátítása. Így aztán évtizedek óta intenzíven tanulok – magyarul! Eközben az ifjak serege eltrappol mellettünk, s lenézéssel kezeli a külföldi eredetű szavaink, a külföldi tulajdonnevek honosítását is.

A nagy angoltudorok nem értik, miért kell a *fitness* szót *fitnesz*nek írni, a *designt* *dizájnnak*, a *holocaustot*

holokausztnak, a *hostesst* *hosztesznek*, az *image-t* *imázsnak* (nem angolosan *imidzsnek*, hiszen a francia eredetű kifejezés már majdnem egy évszázada jövevény-szavunk), a *toplesst* *toplesznek*, a *jazzt* *dzsessznek*, az *aerobicot* *aerobiknak*, és sorolhatnánk a példákat. Külön magyaráznom kell nekik, hogy ha bejön a mindennapi szóhasználatba egy idegen kifejezés, azt nem görgethetjük századokig magunk előtt egy számunkra idegen formában, hanem előbb-utóbb honosítjuk, mint minden jövevényt. A puccosan olaszos *cappuccino* helyett (amit a legtöbb helyen rosszul, egy *p*-vel látni kiírva) vissza lehetne térni a XX. század előttről már ismert *kapucínér*hez – attól az még *kapucínó*!

3. A nyugatmajmolás túlkapásai

Az internet szorgos és értő kutatóiként kollégáim rendkívül büszkéek arra, hogy úgymond tudják, hogyan kell írni a Hong Kong városnevet, illetve Sharon és Szaddam Husszein nevét. Holott nyelvünk *Hongkong*, *Saron*, *Szaddám Huszein* formában, a magyar fonetika szerint vette át ezeket a tulajdonneveket. Akár fura egyeseknek, akár nem, minden nemzet a maga nyelvezetéhez idomítja valamelyest a külföldi neveket. Különösen akkor, ha nem a mi betűrendszerünkben, hanem cirill vagy más betűkkel ír az illető ország (orosz, görög, arab, héber, japán, kínai stb.). Ilyenkor a fonetika, azaz a kiejtés szerinti formát vesszük át, mint ahogy más nemzetek is. Ezért bevett angol nyelvterületen például a Sharon, mert ők úgy tudják „saron”-nak ejteni. Ekként lett megszokott nálunk: *seriff*, *víkend*, *hepiend*, *díler*, *ufó*, *szkinhed*, *diszkó*, *hobbi*, *lobbi*, *internet* (igen, kisbetűvel, mint a telefont), *parti*, *barikád*, *zsűri*, *rítus*, *presztízs*, *stúdió*, *licenc* (így is ejtjük!), *projekt* (így is ejtjük!), *euró* (kisbetűvel és hosszú ó-val), *szaké*, *szusi* (nem *sushi*), *jacht*, *rapper*, *nejlon*, *fájl* stb. De hogy mennyire bátran honosítunk, arra elég jó példa Bécs (Wien) elnevezése...

Eközben akadémiánk illetékesei is adósak néhány mindennapivá vált formula végleges honosításával: például amit *pláza* néven esik jól (értsd: magyaros prozódia-ával, lejtéssel) mondani, az miért *plaza* még mindig a helyesírási szótárban? (De az Osiris Kiadó Helyesírás című kézikönyvében már a *pláza* alakot találjuk.) Mint ahogy a *mozlim*hoz való ragaszkodást a szótárban is felválthatná a nyilván nem véletlenül elterjedtebb *muszlim* forma, ami könnyebben ejthető és betartható. (És akkor még hol vagyunk a *muszlin* kendőtől!) A *kamikaze* helyén honosabban csengene a *kamikáze*, a *Vietnam* helyén a *Vietnám*. Ugyanígy logikátlanak tetszik az *immunrendszer* mellett az *immúnis* hosszú ékezte. *Eksztázisba* eshetünk, amikor még mindig *x-szel* kell írunk a *praxis* szót.

Nem lehetne ezeket az ütközéseket végre kiküszöbölni, elsimítani?

Kisgergely József

Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda

www.e-nyelv.hu

36-30-318-9666

Miért érdekes?

Mutató névmásaink egyes alakváltozatai

Azzal vagy avval, ezzel vagy evvel? Hasonulás előre és hátra

Az az és az ez mutató névmás *-val*, *-vel* ragos alakjának két formája van a magyar nyelvben: *azzal* vagy *avval* és *ezzel* vagy *evvel*.

Melyik a helyes? – szokták kérdezni. A választékos, igényes stílusban inkább a *z-s* változat járja, sőt talán ez a gyakoribb is, tehát: *azzal* és *ezzel*, de természetesen a *v-s* változat is kifogástalan nyelvtanilag: *avval*, *evvel*. Az *azzal* és az *ezzel* esetében előreható (progresszív) hasonulásról van szó, vagyis a szótó *z*-je hasonítja magához a rag első hangját: *az + zal*. Vagyis a rag *v*-je *z*-vé válik. Azonban ez fordítva is megtörténhet, a *-val*, *-vel* rag *v*-je hasonítja a szótó *z* hangját: *avval*, *evvel*. Ezt a hasonulási formát visszaható vagy regresszív hasonulásnak nevezzük. Újabbán föltűnő jelenség, egyesek szerint terjed ez a forma.

Természetesen látjuk az okát az *avval* és az *evvel* felbukkanásának. A hasonló szerkezetekben ugyanis a többi rag mindig visszafelé hasonít: *ebben* és nem *ezben*, és főleg nem *ezzen*; *ennél* és nem *eznél*, és főleg nem *ezzel*; *erről* és nem *ezről*, és főleg nem *ezzél*.

Nyilván a visszafelé történő hasonulási irányzat hatására, tehát egyfajta rendszerhatásra mondják egyesek azt, hogy *avval* és *evvel*. Persze, aki ügyel a részletekre, például a nyelvi hagyományra, a köznyelvi választékosságra, inkább az *azzal* és az *ezzel* formát használja!

Ezzel első gondolatunk végére értünk. És bár helyes, mégsem írnám azt most, hogy *evvel* első gondolatunk végére értünk.

E mellett (emellett) – ez mellett – ezek mellett Hangzásbeli egyszerűsödés

Ejtsünk szót arról, hogy mi a helyzet az *ez mellett*-tel. Lásunk egy példát: „Szó nélkül nem mehetünk el *ez mellett*.” Vagy: „*Ez mellett* beszéljünk még másról is.” A jelenség grammatikája: mutató névmás és névutó kapcsolata.

Nos, ebben az esetben okvetlenül választékosabb, ha úgy tetszik, helyesebb az igényes köznyelvben a *z* nélküli forma: *e mellett*, *e nélkül*, *e helyett*, *e miatt*. Ezek határozószóvá összeforrvá is így használhatók: *emellett*, *enélkül*, *ehelyett*, *emiatt*, tehát nem *ez mellett*, *ez nélkül*, *ez helyett* és *ez miatt*. Választékos köznyelvi változata tehát így hangzik: „Szó nélkül nem mehetünk el *emellett*.” Okát a hang-

zásbeli egyszerűsítésben véljük megtalálni. Könnyebb kimondani az *e mellett* formát, mint az *ez mellett*-et.

Érdekes, hogy többes számban viszont semmiféle problémát nem tapasztalunk a hosszabb formával kapcsolatban: „Szó nélkül nem mehetünk el *ezek mellett*”, „*Ezek mellett* ejtsünk szót másokról is”. Nyilván ennek a „rendszereszerűségéből” is fakad az *e mellett* analitikus forma gyakorisága. Vagyis szabályszerű alaknak számít az *ez mellett* → *ezek mellett* *s* a mindezekből rövidült, egyszerűsödött *e mellett* forma.

A tekintetben – abban a tekintetben, ez esetben – ebben az esetben Hangzásbeli, nyelvtani egyszerűsödés

Más nyelvtani ok van az *a tekintetben/ez esetben*, illetve az *abban a tekintetben/ebben az esetben* mögött. Lásunk egy-egy mondatot mindkettővel: „Szó volt róla *a tekintetben*...”, „*Ez esetben* kérdezzünk meg egy nyelvészt”. Ezt nyelvtanilag jobban, teljesebben jelölve így mondhatjuk: „Szó volt róla *abban a tekintetben*...”, „*Ebben az esetben* kérdezzünk meg egy nyelvészt”.

Mi a különbség a két mondatban található *a tekintetben/ez esetben* – *abban a tekintetben/ebben az esetben* névmási jelzős szó szerkezet között? Az első esetben nincs a mondatban névelő, és a névmási jelzőt nem egyeztetjük a jelzett szóval. A másik esetben a jelző és a jelzett szó között van névelő, és ilyenkor egyez-

zik a tekintetben”, „*Ez ügy miatt* vesztek össze”. Nyilván itt is a rövidülés, egyszerűsödés, a kevesebb grammatikai jelölés jelenségéről van szó. Az eggyel kevesebb egyeztetés – egyszerűsödés. És a jelenség nem látja kárát, mert aligha érti félre valaki, hogy: „*E könyvekből* még van raktáron” vagy „*Ezekből a könyvekből* még van raktáron”.

Aki törekszik a választékosabb beszédre, nyilván a teljes formát használja.

Ezután – ezt követőleg/követően Analitikussá, bonyolultabbá válás

Még újabb, elsősorban sajtónyelvi jelenség, hogy az *ezután* határozószó helyett egy terjedősebb *ezt követőleg* vagy *ezt követően* névutós szerkezet tolokodik be nyelvhasználatunkba. Sőt már az *ezelőtt* sem tűnik elég kifejezőnek, talán nyomatékosításként az *ezt megelőzően* bonyolultabb formát használják. A terjedősségnek (jelen esetben az analitikus, széttagoló szerkezetnek) megfontolandó kommunikációs oka van. Talán attól tartunk, hogy az *ezelőtt* nem elegendő, az *ezt megelőzően*-t jobban értik, mert hosszabb, tagoltabb.

Az alatt a ház alatt – e mellett a patak mellett

Kettős vagy láncolatos névutós szerkezet; névutóismétlés

Létezik nyelvünkben egy ún. kettős vagy láncolatos névutós szerkezet is: a mutató névmás és egy névutó kapcsolata, valamint a mutató névmással kijelölt konkrét főnév és a névutó kapcsolata. Ennek nyelvtani oka a mutató névmás rémakiemelő (újdonzságot, új közlési momentumot kiemelő), a valóság egy darabjára rámutató funkciójából fakad. Ez is rövidíthető, s akkor megszűnik a névutóismétlés, pl. „Az alatt a ház alatt van egy barlang” → „A ház alatt van egy barlang”. A rövidített forma nyelvtanilag kevésbé szerkesztett, hiányos, és talán suta is. Nem kell tehát félni a névutóismétléstől, pontosabbá teszi a közlést, világosabbá a lényeg kiemelését!

Jó megtanulni és tudni azt, hogy vannak hagyományos, rendszerint egyszerűbb formák – írásban, rádió- és tévéműsorban inkább ezeket használjuk. Lehet, hogy mostanság éppen a hagyományos, tömör, magyaros formák föllevenítése jelentheti a változatosságot az egysíkú médiaszövegelekedésben.

Balázs Géza

Mutató névmás: valamilyen személyre, dologra vagy ezek tulajdonságaira utal aktualizálással, rámutatással (deixis), a szövegmondatok között ritkábban rámutatással, általában előre- vagy visszautalással. Egységes fonológiai felépítésére jellemző, hogy palatális-veláris alakváltozatai vannak, ezek funkcionálisan elkülönülnek. Konkrétan és metaforikusan közelre mutat a palatális magánhangzót, távolabbra a veláris magánhangzót tartalmazó alak. Az alapalak *z* fonémája a morfémakapcsolatban rendhagyó változáson megy át.

(A Magyar grammatika nyomán, 165–166. oldal.)

tetjük. Mint a többi esetben: „Ezekből a könyvekből még van raktáron”, „Egyetértés mutatkozik *abban a tekintetben*”, „E miatt az ügy miatt vesztek össze”. Természetesen ezek a példák elképzelhetetlenek névelő nélkül. Nincs olyan, hogy: **Egyetértés mutatkozik abban tekintetben*.

A teljes, háromtagú szerkezet ma többnyire így hangzik: „E könyvekből még van raktáron”, „Egyetértés mutatko-

Beájulok tőlük

Pár éve még a *felvállal* karrierje okozott felzúdulást a nyelv művelők körében. Erre is van példám, de nem sok, mert ezt is elkezdte kiszorítani a *bevállal*. Egy hadtörténész például így nyilatkozik új könyve kapcsán a rádióban (Kossuth, 2005. február 8.): „A Vörös Hadsereggel szemben is *bevállalták* az ellenállást.” De az írott sajtó is nyakló nélkül használja ezt az igekötős igét. Talán menthetné az alakot, hogy valami jelentéstoppletet ad: azt érzékelteti, hogy ehhez a válláláshoz bátorság szükségeltetik (Csernus doktor: „Bevállalja?!”), de ez csak az idézetek töredékére igaz, legtöbbször semmi többet nem jelent a *bevállal*, mint az *elvállal* vagy *vállal*.

Egyébként a *vállal* igekötős alakjainak ez az „evolúciója” (*elvállal* – *felvállal* – *bevállal*) sejteti a jelenség okát is. A beszélők talán úgy érzik, hogy a hagyományos alak kiürült, elszürkült, valami újat akarnak. Csakhogy az új alak, divattá válva, hamarosan megint megunttá válik.

Erre különben más igesorokat is tudok bizonyítékkal hozni. Először is a *lebukik* – *megbukik* – *bebukik* hármast. S itt már az is látszik, hogy az épp divatos igekötő sokszor egy másik, eredeti jelentést szorít ki. Hiszen eredetileg a bűnöző *bukott le*, a diák vagy egy vállalkozás *megbukott*. S mit látunk a mai példákban? A bűnös *megbukik*, a vállalkozás *bebukik*. Aztán itt van a *megelőző* – *leelőző* – *beelőző* sor. A *leelőző* szóra még gyerekkoromból emlékszem – nekem furcsa volt, de társaim használták. De lám, ez már a múlté: a *beelőző* megelőzte.

Nem tudom, felfigyeltek-e rá, hogy mindhárom említett fejlődési sor utolsó eleme *be* igekötős. Mert manapság a *be* diadalútjának lehetünk szemtanúi. Vagy ámokfutásának? A hegyikerékpáros ezt nyilatkozta a rádióban (Petőfi, 2004. augusztus 28.): „*Befájdult* a hátam.” A vi-

selkedésszociológus pedig ezt mondja (Kossuth, 2005. január 26.): „A csecsemő a másik viselkedését tévesen tudja *bejósolni*.” (És itt hadd szakítsam meg a példák sorát. A dologban engem az aggaszt a legjobban, hogy a jelenség nem marad meg az argó, a szleng, az ifjúsági nyelv körében. Hiszen míg „Az apám beájulna” könyv- és filmcím – amely talán az első deklarálása volt a *be* karrierjének – legalább egyértelműen utalt az alak szleng voltára, az utolsó idézet tudományos szövegnek tekinthető. A hírekben is zavarnak ezek a divatigekötők, de a sajtó nyelv tudvalevőleg kedveli a divatszavakat. Ha nem hogy már a tudományos, hivatalos nyelv is szlengesedjen...)

Lássuk hát a további példákat! Egy polgármestertől ezt hallom (Kossuth, 2005. október 15.): „Ennyit az önkormányzat nyugodtan *beáldozhat*.” A Forma-1-ről meg többször is hallottam ilyen tudósítást: „A versenyző *belassult*.” És hogy szól egy mai sláger? „Ha valamit kérek, inkább *behiszti-zelel*.”

S az írott sajtó tanúsága szerint van még *beijeszt*, *bedől* (összedől helyett), *bepróbálkozik*, *bevéd*, *behal*. (Érdekes, hogy ugyanott szerepel a hagyományos alak is: *meghal*, mint ahogy a *megborul* is először *felborul* volt. A cikkíró tud helyesen magyarul, de nem bír ellenállni a divatnak?)

Hogy is mondta Karinthy? Valahogy így (tudom, hogy klasszikusokat pontosan vagy sehogyan, ezt mégis csak tartalmilag tudom idézni): ne haragudjatok a divatra, hiszen olyan rövid életű. Én mégis haragszom, mert ha minden igekötő helyett csak a *be* szerepel, az szegényíti, szürkíti nyelvünket. De majd csak *bealkonyul* ennek a divatnak!

Balog Lajos

Csak beijesztett a tél

si Bizottsághoz. Az ellenzék vála-
monyi sajtóközleményben bejelöl-
kozott egy beadvánnyal a zárva rő-

hőeltakarításban az enyhe idő segédkezett
most beelőztek a régészek

z még nincs rá. Tovább csúszik a nagyberuházás

Mégis, mitől nyugodt a sarki hentes?

Attól, hogy nincs világegyetem. Ami történik, az utóbbi években
kialakult piaci helyzet következménye. A magas takarmány-
árak és az elképesztően alacsony átvételi ár miatt tavaly tö-
megével bukkant be a gazdák, sokuknak egy életre elment a
kedve a szarvasmarhától. Sorra zárták be a telepeket, újraindítá-

szertől. Jelenleg – mondja a mai hely-
zetű szarvasmarha-árusok – a három-négy évvel ezelő-
nek harmadára (1) esett vissza a la-
kávikárak forgalma: ma leggyakrabban
belföldi piac.

hogy „katasztrófa” költségvetési
helyzetbe kerülnek 2006-ban a honi
szociálisták. – Nem zárom ki,
hogy a magyarországi kártyások köz-
harmada „bejött” a jövőre. Nemcsak re-
álértékkel tekintve, de nominálisan

a Petőfi-szigeten. Mivel néhány
bete 32 millióba került a véde-
kezés, érdemes megfontolni a
sziget jelentős részének bevé-
dését – mondta el Szűcs Péter
polgármester a szalkemberek-

3. Nyelv-kultúra fórum (Fiatal nyelv művelők találkozója),

Vác, 2007. április 13–15.,

az Anyanyelvápolók Szövetsége és a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport
rendezésében.

Érdeklődés, jelentkezés: www.e-nyelv.hu, illetve: 36-30-318-9666

Nyüvek – a helyesírásban

A magyar helyesírás sok évszázados története során néhány köznév végén *h* betűt szokás írni, amelynek azonban a beszédben semmilyen hang nem felel meg. E jelenség voltaképpen ellentmond a magyar helyesírás egyik alapelvének, miszerint nagyon sokszor a kiejtés során elhangzó hangok megfelelő jeleit rójuk a papírosra. A *h* betűt a szótári alakjukban tartalmazó ilyen főnevek a következők: *céh, cseh, düh, juh, méh, pléh, riüh*. Sokfelé vezetne, ha ezeknek a főneveknek történetébe bonyolódnánk, hiszen van közöttük idegen eredetű, a *céh* a bajor-osztrák, a *cseh* a cseh, a *pléh* a német nyelvből származik; a *düh, a juh* meg a *riüh* eredete ismeretlen, a *méh* 'mézgyűjtő rovar; Apis mellifica' a finnugor korból való ősi szóörökség, míg az 'uterus' jelentésű *méh* valószínűleg szláv eredetű. A nemzeti köznyelvben akkor sem hangzik ez a *h*, ha valamilyen mássalhangzós toldalék kapcsolódik e szavakhoz: *méhvel, juhval, dühvel* stb. Tehát így mondjuk: „mével”, „juval”, „düvel” stb. (Ritkán ugyan, de régóta előfordul „dühhel” alakja is, A magyar nyelv értelmező szótára fel is tünteti.) Ha a toldalék magánhangzóval kezdődik, más a helyzet, ilyenkor ugyanis a beszélők *h* hangot toldanak be a szótári tő és a toldalék közé: *céhet, méhek, dühös* és így tovább. Ehhez az egyforma alaktani viselkedéshez mindezen szavak eredeti-jeinek az idők folyamán lezajlott hangalaki és alaktani változásai vezettek. Némileg egyszerűsítve a dolgot azt lehet mondani, hogy a toldalékok (rag, jel, képző) megvédik a mögötte lévő szóalakot, mint a pajzs a harcost, s ezért a toldalékos alakokban megőrződik a korábbi szótári tőalak. Így őrződött meg például a *füve-t, lova-t, köve-t* alakokban is, míg a *fű, ló, kő* efféle védelem nélkül elvesztette korábbi hangtestének egy részét. Az iménti szavak csoportját szokás időtartam-változtató, *v*-s változatú töveknek nevezni.

Van egy másik csoportja a *h* végű szavaknak, amelyek az írásban meglévő *h* betűje a beszédben is hangzó hangot jelöl, ilyenek: *doh, padisah, potroh, sah*. E szótársaság is különféle származású: a *doh* szláv, a *padisah* nemzetközi vándorszó (végső soron perzsa), a *sah* kétszeres átvételű jövevényszó, a *potroh* bizonyára ukrán eredetű. Ezeknek a végén a *h* betű valóban jelez hangzást, mégpedig egy olyan *h* hangot, amelyet a nyelvészeten *χ* betűvel szokás jelölni (veláris zöngétlen réshang).

E szócsoporthoz tagjaihoz a mássalhangzóval kezdődő toldalékok úgy kapcsolódnak, mint az egyéb (tehát nem *h* végű) szavakhoz, vagyis gyakran teljes hasonulással. E hasonulás a toldalék mássalhangzójának és a szóvégi mássalhangzónak az egymásra hatásából ered, és az írásunk is feltünteteti, például a *-val ~ -vel* határozórag így kapcsolódik: *ezzel, házzal, vassal*. Hasonlóképpen járunk el az iménti szavakkal és raggal: *dohhal, padisahhal, potrohhall, sahhal*. Megjegyzendő, hogy a legutóbbi szónak, a *sah*-nak még bő négy évtizede A magyar nyelv értelmező szótárában feltüntették kétféle, tehát „*sa*” hangzású és „*sah*” hangzású kiejtését is, de már egy 2004-ben megjelent helyesírási tanácsadó csupán egyfélt ír le ekképpen: „*sahh*”. E jelenség is mutatja, amit a nyelvtörténészek amúgy jól tudnak, hogy a szavak hangalakja szinte a szemünk előtt változhat, nemcsak évszázadok alatt. A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára éppen a *sah* szóról írja meg, hogy feltehetőleg az írásképp hatására van efféle kiejtése és *sahhal, sahot* stb. fajtájú toldalékolása.

Mit szólhatunk mindezek után azokhoz az írásbeli szóalakokhoz, amelyekre most a példa az egyik meglehetősen rangos országos napilap és újságíró tárcadarabjából való, s amelyben a horgászathoz használatos csontkukacról van szó. A *csontkukac* 'bábozódás előtti állapotban lévő lárva' (az értelmező szótár nem tartalmazza), a szövegben rokon értelmű szóval szerepel: „[...] gondolom, ön is tudja, a *nyüh* még a frizsiderben is bebábozódik néhány nap alatt [...]”, továbbá: „Azért is hívják ezt a kukacot *nyühnek*, mert nyüzsög.” (Talán érdemes megjegyezni, hogy a *nyüzsög* igének semmi köze e kukachoz, minthogy hangutánzó eredetű szó.)

'Rovarnak, főként légynek szem és láb nélküli lárvája' megnevezésére a köznyelvben a *nyű* szó használatos. Nos: az újságbeli írásképp alapján a szó a *doh, padisah, potroh, sah* csoporthoz tartozónak látszik, azonban nem ez a helyzet. A *nyű* főnév a *kő, ló* fajtájú időtartam-változtató, *v*-s tövű főnevekhez tartozik – mégpedig régóta, hiszen a szó ősi örökség a finnugor korból. Toldalékolásuk *ló: lovak, lovat, lovas*. Ezek közé tartozik a *nyű* is, ennek is az ősi tőalakja jelenik meg a toldalékok előtt: *nyüvek, nyüvet, nyüves*, illetőleg *nyünek*. (A magyar nyelv értelmező szótára feltüntetett még hosszú *ű*-s, tehát *nyüve, nyüvet* alakulatokat is, megjegyezve, hogy ezek régiek és ritkák. – A különféle nyelvjárásokban más tőváltozat is akad: *nyüjj, nyüv, nyiv, nyív, nyüv, nyüv*, és a toldalékolás is változatos: *nyüek, nyüekék, nyüjekek, nyüjjekek* stb.)

Az írásban *nyű*-ként jelölt, a beszédben „nyű”-nek hangzó szavunk, minthogy szóvége magánhangzó, alakilag valamelyest hasonló a *céh, cseh, düh, juh, méh, pléh, riüh* csoport tagjaihoz, ám a helyesírási hagyomány – láttuk – ezekben a szóvégre *h* betűt ír, amely nem jelenik meg a *nyű* szó esetében, hiszen az *v*-s tövű. (Alakulhatott volna úgy a helyesírás, hogy **nyüv*-nek, **lov*-nak, **köv*-nek íródnának ezek a szavak, de a bennük lévő *v* nem jelölne semmilyen hangot, hasonlóképpen a *céh, méh* fajtájúakhoz. Más nyelvek írásrendszerében egyáltalán nem rendkívüli jelenség az, hogy egy vagy több betű nem jelöl hangot.) A beszédben végül is valamelyest hasonló a „nyű” és „mé”, a „plé”, a „ju” és a többi, ezért azután az a nyelvhasználó, aki a gyakoribb *méh, juh, pléh* mintájúaknak ismeri az írásmódját, azt hiheti, hogy a „nyű” hangzást ezek mintájára szokás betűkkel rögzíteni.

Persze a *nyüh* és *nyühnek* alakok leírásához figyelemtelenség vagy a helyesírás és jelen esetben a *nyű* főnév és használati módjainak bizonytalan ismerete kell. Az eredmény szempontjából az ok csaknem mindegy, ugyanis a *méh-, juh*-féle szavak írásképe terjeszti e szavak kimondásában a *h* hangot, írásban pedig a *cseh*h, *méh*h, *juh*h, *pléh*h alakokat. A közelmúltban a XIV. élőnyelvi konferencián (Bük, 2006 októberében) éppen ennek az egyetemi hallgatók helyesírásában sem ritka jelenségnek kapcsán tekintette át Sinkovics Balázs a *h* végű szavak beszédbeli és írásbeli történetét és állapotát. A viszonylag ritka használatú *nyű* írásban kapja meg ezt a *h* betűt. Ezért lehet immár találkozni *nyüh*h írású alakulattal is, vagyis asszociációs zavarok alakítják a szóalakokat – a hallott és látott szóalakok egymásra hatnak –, ami a nyelvtörténetben egyáltalán nem példa nélküli jelenség.

Büky László

Egy kis balkáni nyelvtan

Víszonylagos az, hogy melyik a legszebb magyar nyelváltozat. Részben mindenki szépnak tartja a sajátját, részben pedig valamelyik távolít is. Ezért mondják sokan, hogy a „pesti nyelv” szép – Budapest kiemelt, központi művelődési, gazdasági szerepe miatt, de azt is halljuk: szép az érintetlen vidéki nyelv, a nyelvjárás, különösen sokan emlegetik az erdélyi székely nyelvjárás tisztaságát, szépségét.

Annak csak örülhetünk, ha valamit szépnak tartanak az emberek – s azt természetesnek vehetjük, ha saját nyelvüket, nyelvjárásukat annak tartják, még inkább, ha másokét is. A nyelvészek egyébként mindig azt tudatosították: a nyelvjárás, minden nyelvjárás érték; őrizni, ápolni, fenntartani kell – és gúnyolni tilos.

Ilyés Gyula Koszorú című verséből gyakran idézzük a „tanár kigúnyolta diák ... nyelve” sort; bizony a költőt egyszer egyik iskolájában kigúnyolták nyelvjárásáért, és ez nyomot hagyott benne.

Azt hittem, hogy ezen már túl vagyunk. Nemrégiben azonban egy szlovákiai kollégám mesélte, hogy nagy felháborodást keltett körükben az egyik, ott is fogható magyar kereskedelmi televízió hírműsorának műsorvezetője. Szlovákiában magyar turisták kolbászmérgezést kaptak, a műsorvezető így vezette be a tudósítást: „Lám, ott sincs kolbászból a kerítés.” Így mondta: *kolbászból*. Utalva ezzel a palóc nyelvjárásra, a szlovákiai magyarok nyíltabb a hangjaira. Tréfának szánta. Kezdetben minden kereskedelmi televízió minden hírműsorában, minden hír kapcsán kötelező volt tréfálkozni. Tréfálkozott, s ezzel főlháborította az egyik legnagyobb és legrégebb nyelvjárásunk beszélőit. Ráadásul kisebbségi magyarokat.

A másik eset már az egyik budapesti rendőrkapitányságon történt. Erdélyi magyar barátom kérdezte az ügyeletestől, hogy hol lehet olyan igazolást szerezni, amely bizonyítja, hogy büntetlen előéletű. Így mondta: *igazolást szerezni*. Az ügyeletes nem maradt adós a nyelvtan: „Fiatalember, nálunk igazolást nem szoktak szerezni, legfeljebb kérni, kérvényezni.”

A kioktatás lényege: a szerzésen az ügyeletes a nem törvényes úton való hozzájutást értette. Az ügyeskedést, a megvesztegetést, a lopást. Az erdélyi fiatalember elpirult. Magyar nyelvből való kioktatásra nem volt felkészülve. El is ment a kedve az egésztől. Máig nem szerezte, azaz nem kapta meg az igazolást. Pedig a *szerez* ige még a legáltalánosabb és legközösebb (vesd össze közös köznyelv, Péntek János) magyar nyelvben is azt jelenti: munkával, utánajárással jut valamihez, tulajdonává teszi. Például: diplomát, érdemeket szerez. A *szerez*-nek persze kialakult egy újabb jelentése: nem legális úton megszerez vala-

mit. A balkanizálódást a nyelv is követi. Az erdélyi köznyelvben azonban a *szerez*-nek ez az új keletű, pejoratív jelentése még nem terjedhetett el. Korruptió nyilván ott is van, csak máshogy nevezik. Azt hiszem, azt mondják: *nyújtunk*, vagyis adunk mindig valamit a hatalom embe-
rének, hogy „kegyes” legyen hozzánk.

Azután valami elképesztően abnormális, ahogy a határőrök, rendőrök megszólítják az állampolgárokat. Mivel mind a román, mind a szerb, mind az ukrán határon ezt hallom: „Géza”, „Kati”, a határ után pedig, a „mélységi ellenőrzés” során ezt mondja a rendőr: „Géza, nyissa ki a csomagtartót”, vagy „Géza, van egy kis baj”, azt gondolom, hogy ezt így tanítják a határőröknek, rendőröknek. Már bocsánat, de én Géza legfőljebb a barátainak, ismerőseimnek vagyok, de ismeretleneknek sohasem. Nekik én Balázs úr vagyok. Vagy ha nem akarják a vezetéknévemet mondani, akkor: *uram*. A mellettem ülő hölgy pedig *asszony* vagy *kisasszony*. Én az *úrnő*-t is visszahoznám, de most nem akarnék darázsfaszekbe nyúlni. Fülei-Szántó Endre egyik utolsó könyvében a verbális érintésről írt. Buda Béla pedig azt hangsúlyozta, hogy a magyar kultúrában a verbális érintés konfliktusos. Eppen ezért természetesen nem haragszom a rendőrré, határőrré, sokkal inkább a tévés műsorvezetőre (meg is mondtam neki, de csak nevetett – „ezeknek ez kell”), és nagyon haragszom mindazokra, akik a magyar közállapotokat sikeresen úgy lezúlesztették, hogy a gyerekek ma már köszönni is alig tanulnak meg, ha pedig kapcsolatteremtésről, megszólításról van szó, akkor csak sérteni tudnak.

Ezek a mindennapi nyelvi sértések, kioktatások bizony sem emberileg, sem nyelviileg nem kívánatosak. S valamiért nekem különösen fáj a nyelvi kihágás. Hiszen a rendőrségen ma már annyira figyelnek arra, hogy meg ne sértsék a gyanúsítottakat. Ilyeneket hallok: *tolvaj úr*, *betőrő úr*. Nos, ez nyilvánvaló túlzás. Hamarosan talán ezek is lesznek: *adócsaló úr*, *feleséggyilkos úr*, *kiskorút megerőszakoló úr*...

Úgy látszik, nálunk a gyanúsítottaknak nagyobb tisztelet, nagyobb politikai korrektség jár, mint egy átlagpolgárnak. Egy átlagos, korrekt anyanyelvi beszélőnek.

A helyzet persze azért nem annyira rossz. Amikor a „mélységi ellenőrzés” során az alföldi pusztá közepén kinyitatták velem, „Gézával” a csomagtartót, az illetékes határőr már nem is volt kíváncsi a csomagtartó tartalmára, hanem megkérdezte: „Mondja, nem a tévéből ismerem? Mindig nézem a helyesírási műsorát!”

Ilyen nincs. És mégis van...

Balázs Géza

Erdélyben járva több olyan szóval is találkoztam, amely az anyaországi köznyelvben mást jelent. Megjegyzem, hogy nem tájszókról van szó, hanem olyanokról, amelyek a kisebbségben lévő magyarságnak idegenből átvett, legtöbbször tükörfordítással keletkezett szavai. Előfordul az is, hogy egy idegen szó fordítás nélkül kerül be szókészletébe.

Legutóbb, amikor egyik csikszeredai barátom feleségével Magyarországra készült, azt ígérte, hogy érkezésük pontos idejéről majd telefonon értesít. Közöltem vele, hogy a mobilom tönkrement, ezen tehát ne hívjon. Erre ő azt válaszolta, hogy majd a *fix*-en fog keresni. Természetesen kitaláltam, hogy a *vezetékes telefon*-t érti rajta, de mégis szokatlannak tűnt számomra ez a szó. A *fix* ugyanis a magyarországi magyarok nyelvhasználatában is él, szótározott szóalak, megtalálható a Magyar értelmező kéziszótár átdolgozott kiadásában, de egészen más jelentésben. Az ÉKsz.²-ben melléknévként bizalmas stílusminősítéssel három jelentése van: 1. rögzített, megszabott; 2. szilárd, el nem mozduló; 3. biztos, bizonyos. Főnévként is három jelentése van, s ezek közül a harmadik, a ’fíltoll’ csak a szlovákiai magyarban használatos.

A szó második jelentése fordul elő a múlt századbeli sláger következő soraiban: „Havi kétszáz pengő fixszel / Az ember könnyen viccel.”

FIX

Mint fentebb láttuk, az ÉKsz.² a határon túli magyar nyelváltozatokat is tartalmazza, de a *fix* szónak az említett, az erdélyi magyar nyelváltozatban élő jelentése nincs benne a szótárban. Valószínűleg a szótárkészítés idején még nem vált közhazsálatává.

Feltehetőleg román hatásnak kell tekintenünk ezt a szót, ugyanis a *fix* valóban a *mobíl* (a latin *mobilis*, *mobile*) ellentéte. A *mobíltelefon* szóból jelentéstapadással jött létre a rövidebb *mobíl*, amely a szótár szerint a bizalmas nyelvhasználatnak a szava. Logikusnak tűnik hát, hogy a nem mozdítható készüléket *fix*-nek nevezik.

Csakhogy a magyar nyelvű közösség nagyobbik része a *vezetékes telefon* kifejezéssel nevezi meg a nem hordozható készüléket. Mint tudjuk, ennek a jelzős szerkezetnek a jelzett szava az úgynevezett nemzetközi szavak csoportjába tartozik. Magyar fordítása, a *távbeszélő* inkább csak a hivatalos nyelvben terjedt el.

A *fix* helyett tehát a *telefon* vagy *távbeszélő* használatát javasoljuk.

Mivel a *fix* bizalmas jellegű szó, a választékos nyelvhasználatban kerülni kell, de a társalgási nyelvben nem lehet kifogásunk ellene.

Dóra Zoltán

Mégis, kinek az élete?

Töprengések a birtokos személyjelek használatáról
Brian, Clark *Whose Life Is It Anyway?* című drámájának címe kapcsán

Ezúttal nem a halálunkról való rendelkezés vonzó, egyszersmind félelmetes lehetőségéről szeretnék filozófiai fejtegetésekbe bocsátkozni, nem is az orvosok által elősegített öngyilkossággal (az eutanáziával) kapcsolatos szenvedélyes vitákhoz próbálok újabb adalékkal szolgálni. Bármennyire szokatlan, Clark Brian világszerte ismert, „Mégis, kinek az élete?” című drámájával kapcsolatban nekem, magyar mint idegen nyelv szakos tanárnak azok a nehézségek is eszembe jutnak, amelyekkel a magyarul tanuló idegen ajkú diákoknak szembe kell nézniük, amikor a birtokos személyjelezésről, illetve a birtokos szerkezetéről tanulnak.

A birtokos személyjelek használatával kapcsolatos tudnivalók (is) elég nehéz feladat elé állítják a magyarul tanulókat. A pusztán nyelvtanilag helyes forma megalkotása érdekében is meglehetősen sok mindent kell tudniuk, többek között például azt, hogy a birtokos személyjelek grammatikai funkciót betöltő szóvégi toldalékok, szemben az anyanyelvükben vagy más, korábban tanult indoeurópai nyelvben megszokott birtokos névmásokkal (pl. *my house*, *casa mia*, *мой дом*); vagy azt, hogy ezek a végződések más toldalékok (képzők, ragok) társaságában komplex jelentéstartalmak kifejezésére is alkalmasak (pl. *házatokban*; *barátságunkért*); vagy a 3. személyű birtokosra utaló jel esetén azt is, mikor használjuk a személyjel *j*-s, illetve *j* nélküli változatait: *-a*, *-e* vagy *-ja*, *-je* (*ablaka* vagy *ablakja*); *-uk*, *-ük* vagy *-juk*, *-jük* (*szótáruk* vagy *szótárjuk*)? Mi, magyar anyanyelvű beszélők intuitív módon alkalmazunk „titokzatos”-nak tűnő szabályokat, anyanyelvi kompetenciánk ugyanis pontosan eligazít bennünket a helyes használat tekintetében. Mivel a nyelvhasználatban teljes érvényű szabályokat általában nem vagy csak nagyon ritkán tudunk megfogalmazni, ebben az esetben is csak az alapvető tendenciák kijelölésére vállalkozhatunk.

Időzzünk el egy kicsit a 3. személyű birtokos személyjelek-nél! Ez a személyjel (egyes és többes számban is) mind formáját, mind funkciót tekintve különös figyelmet érdemel. Míg az első két személy esetén a végződések egyértelműen és kizárólagosan jelölik a birtokosokat, pl. *családóm*: a birtokos egyes szám 1. személyű (én); *kabátod*: a birtokos egyes szám 2. személyű (te); *labdánk*: a birtokos többes szám 1. személyű (mi); *tanárotok*: a birtokos többes szám 2. személyű (ti), addig az egyes szám 3. személyű birtokos személyjel, az *-a*, *-e*, *-ja*, *-je* egyszerre különböző birtokosokra is utalhat:

– egyes számú 3. személyű, főnévvel kifejezett birtokosra, pl. *A fű* vagy *János élete* vidám.

– egyes számú 3. személyű, névmással kifejezett birtokosra, pl. *Az (ő) élete* vidám.

– a beszédhelyzet szerinti egyes számú 2. személyű, magázott birtokosra, pl. *Milyen az (ön, a maga) élete?*

– többes számú 3. személyű, főnévvel jelölt birtokosra, pl. *A magyar emberek élete* nehéz.

– a beszédhelyzet szerinti többes számú 2. személyű, magázott birtokosra, pl. *Milyen az önök élete?*

Többes számban álló birtokosok esetén (pl. *A magyar emberek élete* nehéz) az *-a*, *-e*, *-ja*, *-je* személyjel csak a birtok 3. személyű voltára utal, és nem ad információt a birtokos többségéről. Ebben a szerkezetben erre nincs is szükség, hisz a főnévvel megnevezett birtokoson a többesjel világosan jelzi a többes számot. Megjegyzem, az **emberek életük* egyeztetett szerkezet nem ismeretlen a régi nyelvben, és mindmáig él egyes nyelvjárásainkban is.*

Amennyiben a többes számú 3. személyű birtokos és az (egyes számú) birtok külön mondatban (vagy tagmondatban) szerepel, akkor a (tag)mondatban egyedül álló birtok visszautal a korábban megnevezett, többes számú birtokosra, ezért a személyjelenek is többes számban kell állnia, pl. *János és Erzsébet Budán laknak* (ez a kiinduló mondat, amelyben megnevezzük a következőkben birtokosként szereplő személyeket). *Az életük* kiegyensúlyozott. *A házuk* egy csendes kis utcában áll. *Két gyerekük* van. *A fiuk* iskolás, *a kislányuk* még óvodába jár. *A gyerekek* a vakációt mindig vidéken, *a nagynagyjuknál* töltik (a többes számú 3. személyű birtokos személyjelek arra utalnak, hogy egynél több birtokos – *János és Erzsébet* – birtokairól beszélünk).

Ez ellen a szabály ellen a magyar anyanyelvű beszélők is gyakran vételnek, különösen gyakran fordul elő, hogy a 3. személyű birtokszóval helytelenül utalnak vissza a korábban megnevezett (egyes vagy többes számú) birtokosra, pl. *A kormány-pártok szemére vetették, hogy az elmúlt négy esztendőben adósságokat halmoztak fel. A szemére vetették azt is, hogy...* A második mondatban lévő, egyes számú birtokosra visszautaló *szemére* birtokszó használata ebben a kontextusban helytelen, hiszen a kiinduló mondatban szereplő birtokos többes számú (*kormánypártok*), ebben az esetben tehát a *szemükre* alak lenne kívánatos.

Annak ellenére, hogy az alárendelő szóösszetételek morfológiailag általában jelöletlenek, akadnak közöttük is az alárendelés milyenségét raggal, jellel, képzővel jelöltek. A szóösszetételek előtagján a jelek közül legtöbbször a birtokos személyjel fordul elő (ritkábban a többes szám jele és a fokjel is), pl. (a) alanyi alárendelés: *felemás*, *eszeveszett*, *fékeveszett*, *ügyefogyott*, *akafogyott*, *híteszegett*, *kedveszegett*, *sárnyaszegett*, *hüehagyott*, *színehagyott*, *vérehagyott*; (b) tárgyi alárendelés: *szavatartó*, *fej(e)vesztett*, *fékevesztett*, *párjavesztett*, *talajavesztett*.

A fenti összetételekben szereplő, valójában egyes számú birtokosra utaló jelek nem módosíthatók: nemcsak az összetett alkotó két szabad formának, hanem a közöttük helyet foglaló kötött morfémának is változatlanul kell maradnia visszautaló helyzetben is. Amennyiben ezekben az összetételekben az egyes számú 3. személyű *-a*, *-e*, *-ja*, *-je* birtokos személyjelet a logikai egyeztetés végett pl. többes szám 3. személyűre cseréljük, agrammatikus formákhoz jutunk, pl. **felük*más, **ügyük*-fogyott, **színük*hagyott, **fékük*vesztett, mert a *felemás*, *ügyefogyott*, *színehagyott*, *fékevesztett* kifejezések már lexikálizálódott formává váltak. Kivételt csak azok a névmási előtagú birtokos jelzős összetételek jelentenek, amelyekben a birtokos személyjel a névmás szerves részeként mind szintaktikailag, mind szemantikailag aktualizálható. Ezekkel lehetséges egyes és többes számú birtokosra is utalni, pl. *magamfajta*, *magad-fajta* stb.; *magamforma*, *magadforma* stb.; *magamszörű*, *magunkszörű* stb.

* L. előző számunkban Grétsy László cikkét a fiataloknak van jövőjük v. jövője szerkezetéről. (A szerk.)

KÖNYVEKRŐL

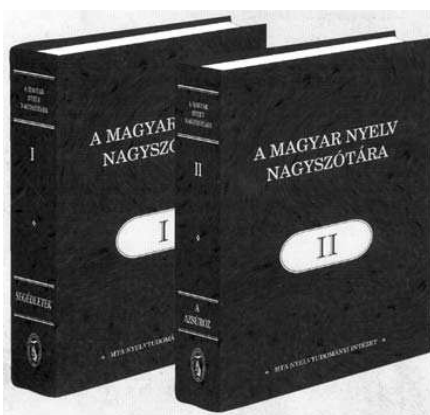
Megjelent A magyar nyelv nagyszótárának első két kötete!

A karácsony, mint ez köztudomású, a legcsaládibb ünnep. A december 24-i karácsonyfa-állításnak immár több száz éves múltja van, de annak is van már legalább egy évszázada, hogy ezen a napon az emberek, szeretetük jeléül, megajándékozzák egymást. Persze, elsősorban szűkebb családjuk tagjait, még ezek közül is leginkább a gyermekeket, de tágabb értelemben másokat is. Nos, 2006 karácsonyán a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete lepette meg bennünket, mindnyájunkat egy nagyszerű s rendkívül értékes ajándékkal: ugyanis egyszerre két vastkos kötettel útjára indította az Akadémia elődjének, a Magyar Tudós Társaságnak éppen 175 éve megálmodott nagy magyar szókönyvét, pontos címén *A magyar nyelv nagyszótárát*.

Kosztolányi Dezső írta éppen 75 évvel ezelőtt, 1932-ben, *Kagyló és tenger* című, varázslatos cikkében a következőket: „*A szótár csak kagyló, ezzel csak meregünk a nyelv tengeréből. A nyelv azonban a tenger, a tenger.*”

Kétségtelen, hogy az a szótár, amelyre a következőkben igyekszem ráirányítani olvasóink figyelmét, szintén nem teljes, mivel a jeles nyelvművész metaforája szerint ez is csupán kagyló a nyelvvel, a tengerrel való összevetésben. De ahogy tudták és tudják ezt más népek fiai is, és mégis nekigyürköztek annak, hogy megalkossák nemzeti nyelvük nagyszótárát – jó néhányuknak ez már sikerült is! –, úgy nem csoda, hogy a mi elődeinkben is már csaknem két évszázada megfogalmazott a gondolat és felszínre tört a szándék egy minél teljesebb, minden korábinál részletesebb magyar nyelvi szótár elkészítésére. Az ezen buzgólkodók egyike, Teleki József gróf, a Magyar Tudós Társaság első elnöke például ezzel a címmel nyújtotta be tanulmányát az ún. Marczibányi-pályázatra: „*Egy tökéletes magyar szótár rendeltetése, készítése módja*”.

Nem csekély részben éppen ennek a pályamunkának a hatására indult meg az a hatalmas, szívós munka, amelynek ma már kézzelfogható eredményéről is beszámolhatok. Ebben a lapunk lehetőségeihez mért ismertetésben természetesen nincs módom elmondani – még körvonalazni sem! –, hogy mi minden történt a szótár ügyében az elmúlt egy és háromnegyed évszázad során. A lényeg az, hogy tervezések, előkészítő munkálatok, próbacikkek közzététele, nekilendülések, megtorpanások, majd hősies újakezdések után, legfőképpen az utóbbi húsz év erőfeszítései után, amikor már a modern lexikográfiában nélkülözhetetlen számítógépes adatbázisra épülhetett a szótárírás, 2006 karácsonya előtt

két-három héttel végre kezünkbe vehettük s lapozgathattuk a 18 kötetesre tervezett, száztízezer címszó részletes jellemzését ígérő, méltán a nagy európai szótársorozatok közé illő mű első két kötetét.

Igen, az első kettőt! Egyszerre kettővel kellett kezdeni, mert az első kötet a maga egészében, több mint 1100 oldalon csak az ún. segédleteket foglalja magába: a bevezetőket, a szótár szerkesztési elveiről, szerkezetéről és használatának módjáról szóló részeket, továbbá a forrás- és névjegyzékeket, majd a ragozási táblázatokat, amelyek a szótár minden egyes szavának ragozásáról remekül eligazítanak, végül pedig az alkalmazott rövidítések, lexikai minősítések, szaknyelvi jelölések jegyzékét.

A második kötet a maga 1550 oldalával már a szótár szótanyagának egy részét tartalmazza: az *a* és *á* betűs szavakat 4500 szócikkben, *a*-tól *aszúroz*-ig csaknem 48 000, az utóbbi 200–250 évből származó példamondatot felhasználva. (Bő két évtizeddel ezelőtt az akkori munkaközösség még úgy tervezte, hogy a szótár a könyvnyomtatás korától, mégpedig 1533-tól, Komjáti Benedek bibliafordítás-részletétől kezdve közöl történeti szótanyagot, de a későbbi évek megfontolásainak eredményeként végül is 1772 lett az adatolás alsó, 2000 pedig a felső korhatára.) A szótár minden szó minden jelentésére idéz legalább egy példamondatot, de általában ennél jóval többet is, ami azért fontos, mert így a példamondatok nyomán az adott szó kulturális, társadalmi, történelmi háttere, múltja is megelevenedik előttünk. Bemutatok, szinte találomra, néhány szemléltető példát.

Az *adáshiba* főnév első adatát Szakonyi Károlytól idézi a szótár 1970-ből. Nem csoda, hiszen a szót a szerző Adáshiba című, nagy sikerű színdarabja tette ismertté, népszerűvé. – A szótárban, *régies* minősítéssel ugyan, de önálló címszó az *aggleány* szó ’vénkisasszony’ értelemben. Több adat igazolja, hogy a 19. században még élt a szó, úgy, ahogy az *aggleány* ma is él. Az utolsó idézett adat Móricz Zsigmondtól való, 1912-ből. – Szintén *régies* megjelöléssel feltűnik a szótárban ez a szó is: *ajtónok*. Ma azt mondjuk helyette: *ajtónálló*. Természetesen az is benne van a szótárban, de az *ajtónok*-nak is megvan a létjogosultsága, mivel egyrészt szépirodalmi művekben is használatos volt egy ideig (a szótár a Pécsi Aurora című, 1843-ban megjelent irodalmi zsebkönyvből, valamint Victor Hugo Ruy Blas című verses drámájának Nagy Ignác-féle fordításából idéz rá példát), másrészt pedig jellemző példája a *-nok*, *-nök* képzők nyelvújításkori pünkösdi királyságának, amire annak idején már Vörösmarty is felhívta a figyelmet. ➔

Régi magyar nyelvemlékek

Dömötör Adrienne most megjelent munkája a kezdetektől (a X. század közepi külföldi szórványemlékektől) a XVI. század végéig (a Vizsolyi Biblia koráig) dolgozza fel és mutatja be legfontosabb nyelvemlékeinket és a hozzájuk kapcsolódó nyelv- és művelődéstörténeti ismereteket. Az izléses könyvborító a Kriza-kódex egyik lapjának felhasználásával készült. A kötet 22 (köztük 5 színes) képmellékletet is tartalmaz.

A bevezetés elsőként a nyelvemlékek csoportjait (típusait) tekinti át: szórványemlékek (idegen nyelvű szövegben előforduló magyar szavak és nevek), glosszák (a latin szöveg mellé vagy fölé írt magyar nyelvű értelmezések), szójegyzékek, szövegemlékek. Ezután a tárgyalás módját ismerteti: a betűhű idézetet az olvasat (a leírt szöveg vélhető korabeli hangzása), majd az értelmezés követi.

Az első fő rész a kéziratos nyelvemlékeket mutatja be, köztük a korai ómagyar kor kis terjedelmű, de felbecsülhetetlen fontosságú szövegemlékeit, a *Halotti beszéd és könyörgés*, az *Ómagyar Mária-siralom*, a *Königsbergi töredék és szalagjai*, valamint a *Gyulafehérvári sorok* néven számon tartott nyelvemlékeket. A kései ómagyar kor jellemző nyelvemléktípusa a könyv terjedelmű szöveg, a kódex. A szerző egymásra épülő fejezetekben foglalkozik a kódexek felfedezésével, keletkezésével, külalakjával, használatával, fordítás és másolat mivoltával, végül a bennük fellelhető párhuzamos szöveghelyek, szövegpárhuzamok vizsgálatával. A második rész a könyvnyomtatás korának nyelvemlékeit tárgyalja műfajok szerint: szójegyzékek és szótárak, szövegemlékek (köztük még ekkor is vannak kéziratosak is). Előbb azonban külön fejezeteket szentel a nyomtatott művek jellemzőinek, a magyarországi könyvnyomtatás kialakulásának, a főbb nyomdászoknak és nyomdáknak. E többnyire rövid fejezetek óriási ismeretanyagot sűrítenek magukba. A könyvet záró függelék az olvasatokban szereplő speciális és kiegészítő jelek táblázatos összesítését nyújtja. A kötetet a szakirodalmi hivatkozások jegyzéke (tíz apró betűs oldal!) és a képmellékletek zárják.

Dömötör Adrienne könyve tudományos igényű és alapossággal, egyben azonban cél-szerű tömörséggel foglalja össze a témára vonatkozó kutatási eredményeket. A kiadványon nem látom ugyan az „egyetemi segéd-könyv” megjelölést, de biztosra veszem, hogy előbb-utóbb erre a célra is alkalmazni fogják.

E szép kiállítású, gondos munkával létrehozott kötetet nemcsak a szakmabelieknek ajánlom, hanem a művelt nagyközönségnek is, mivel a jól áttekinthető szerkezet, a gördülékeny és pontos értekező stílus minden olvasó számára lehetővé teszi a gondolatmenet követését, az ismeretek befogadását.

Ezenfelül olykor még határozottan szóra-koztató is ez a könyv, ami többek között annak köszönhető, hogy a szerző – eredeti szerkesztési megoldással élve – beljebb szedéssel és melléjük húzott vonallal kiemeli az érde-

kességeket, a filológiai és művelődéstörténeti „mazsolákat”. Ilyen például az Ómagyar Mária-siralom anyakódexének sorsa vagy A rovásírási nyelvemlékek című betét. (Az előbbi kapcsán hiányolnom kell annak megemlíetését, hogy a Leuveni kódex 1982-ben kiadványcsere révén hazakerült az Országos Széchényi Könyvtárba.) További élvezetes olvasmányt nyújt a nem nyelvtörténész olvasónak is az első magyar lejtérjakabról (félreértésből eredő fordítási hibáról), az első magyar cenzúrárendeletéről (I. Miksa király léptette életbe 1574-ben), a sajtóhibából lett szavakról (*főveg* és *nemtő*), valamint a kódexmásolók személyes hangú, világi tárgyú bejegyzéseiről szóló fejezet. Az utóbbiak közül idézésre érdemes a Pozsonyi kódexből a következő mondat: *Jaj, hogy fáradék borítlan, azaz 'borivás nélkül'.*

E szavakat a recenziás is papírra, pontosabban képernyőre vehetné. Be is fejezi hát azzal, hogy ezt az értékes művet mindazoknak a figyelmébe ajánlja, akik szeretnek szórakozva tanulni és tanulva szórakozni. Jó olvasást! (*Dömötör Adrienne: Régi magyar nyelvemlékek. A kezdetektől a XVI. század végéig. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006. 188 oldal.*)

Kemény Gábor

– Önálló címszó az *alafa* is, ez a 'járandóság, zsold' jelentésű, oszmán-török eredetű szó, amely – ki hitte volna? – még a 19. században is elég ismert volt, ám azóta teljesen eltűnt. – Fordított irányú felfedezés viszont, hogy a napjaink politikai-közéleti megszólalásaiban divatos, 'hamis, képmutató' jelentésű *alságos* melléknév nem olyan új, mint sokan gondolják. Már 1910-ből idéz rá adatot a szótár. – Az *arszlán* ellenben, amely ma már egyetlen megmaradt, 'előkelő divatfi, dendi' jelentésében is elavultnak számít, – tessék megfogódzkodni! – még 'oroszlán mint állat' értelemben is használatos volt, nem is ritkán. „Keríts vad állatot, vad *arszlánt*”, olvashatjuk a szótárban az e jelentést szemléltető adatot 1836-ból, a Szerb népdalok és hősregék című kötetből.

Egy ilyen monumentális műnek természetes számom részese van. Megalkotóit meg sem kíséreltem felsorolni. Legyen elég itt most csupán annyi, hogy az összesen tizenhét kötetesre tervezett nagyszótár most napvilágot látott két kötete a főszerkesztő, **Ittész Nóra** mellett, akinek – mint a legnagyobb felelősség viselőjének – nevét mégsem hallgathatom el, együttesen csaknem fél-száz szerkesztő, szócikkíró, adatrögzítő, szótári főmun-

katárs, továbbá informatikai, filológiai, bibliográfiai, technikai munkatárs együttes megfeszített munkájának eredménye, s akkor még nem említettem, hogy rajtuk kívül három általános lektor és kereken ötven szaklektor is sokat tett azért, hogy ez a nagyszabású munka minél hasznosabb, minél megbízhatóbb, minél értékesebb legyen.

Csak azzal zárhatom szavaimat, amivel kezdtem is: ez a két nagyszótári kötet gyönyörű karácsonyi ajándék, mégpedig nemcsak a kutatók és az érdeklődők, hanem – ezúttal engedtessek meg ez a fellengzős, szónokias megfogalmazás – egész nemzetünk számára. A mint *ajándék*... Egyébként a címszóanyag tanúsága szerint a 19. században még a régi nyelvi *ajándok* forma is élt. Szótárunk természetesen ezt is szemlélteti. Shakespeare egyik művéből Rákosi Jenő 1862-ben született fordításában ezt idézi – egy kicsit talán illik is ide –: „Uram, örökre adósod leszek, / s reá *ajándok* lesz a köszönet.” (*A magyar nyelv nagyszótára I. Segédletek. II. A–Azsúroz. Főszerk. Ittész Nóra. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 2006. 1119 + 1550 oldal.*)

Grétsy László

VISSZHANG

HUNGRÍA MI AMOR

„Costa Ricában minden iskolás gyermek ismer egy dalt egy (valószínűleg) emigráns magyarról, aki visszavágyik szülőföldjére (Hungria mi amor – Magyarország a szerelmem). És senki nem tudja megmondani, hogy honnan is van” – írja Balázs Géza a Costa Ricáról szóló cikkének zárómondatában (Édes Anyanyelvünk 2006/3: 5). Lehet, hogy Costa Ricában az utca embere nem tudja megmondani, de nekünk, magyaroknak mégiscsak ismernünk kellene az eredetét.

Nos, az idézett dal egy Gloria victis 1956 (Dicsőség a legyőzötteknek 1956) című, a Mikes International (Hága, Hollandia) kiadásában 2006-ban megjelent kötetben olvasható, mely újraközlése a Tollas Tibor szerkesztette kötetnek (München, 1966). A vers szerzője Atahualpa Yupanqui (1908–1992), az argentin népzene ismert alakja.

A címbeli idézet a vers (dalszöveg) utolsó sora:

Hungria es una caja de música infinita,
Bordada junto al sueño de la estrella más alta.
Mi corazón congrega todas sus tolдерías
Para decirle a *Hungria mi amor* y mi esperanza.

Magyarul:

Magyarország, drága kis zenedoboz,
Csillagok álmával ékes, hímezett.
Szívem kibontja sátorponyváit mind,
Hogy elmondja néked, mennyire szeret.

A költő a kibontott sátorponyvák képével saját indiánfőnöki származására utal. A szöveghez hozzáfűzött kiegészítésből az is kiderül, hogy maga a szerző tesz hitet Magyarország mellett, mivel egy európai tartózkodása során a mi országunkban is járt, s az 1956-os forradalom leverése őt is mélyen megrendítette:

Nem lehet! Hogy lehetne elpusztítani
A hold bűbáját a tulipánokon?
Tavaszcsozára született szemekben
Mit keres tankok vad tüze, füst, korom?

Az érdeklődők az eredeti spanyol szöveget és a magyar fordítást (Rónai Zoltán munkáját) is megtalálják az interneten a <http://mek.oszk.hu/03900/03955/03955.pdf> oldalon.

Dede Éva

Tücc-tücc

Büky László érdekes írásának (*Ninó és tücc-tücc*. ÉA 2006/4: 7) második részéhez szeretnék hozzászólni, mégpedig a *tücc-tücc/dücc-dücc* hangutánzó szavak kapcsán.

Első megjegyzésem a jelenség megjelenésének idejével kapcsolatos, amely téren éppen a cikkíró kér pontosítást, de legalábbis bizonytalanságát fejezi ki a kifejezés használatának elsősége ügyében. Valószínűnek tartom ugyanis, hogy eme korántsem új keletű kifejezést írásban sem mostanában használták először, ám nem vennék mérget rá. Leleményes kifejezésünk egészen biztosan tizenéves korú lehet. A *tücc-tücc* hangzásának vizsgálata után érdemes jelentését is megvizsgálni. Mint Büky László gyűjtéséből is kiderül, a kifejezés egy bizonyos zenei irányzat megjelölésére használatos, magában rejtve bizonyos elutasítást is a zene és hallgatóinak viselkedése iránt. Az úgynevezett techno, illetve különféle gépzenei irányzatok lefitymáló megnevezésére alkotott kifejezés azok produktumainak jellegzetes (monoton dobgépre épülő) hangzását hivatott visszaadni. Ezen zenei irányzatok már a 90-es évek közepén eléggé népszerűvé váltak ahhoz, hogy más stílusokat kedvelő, a *tücc-tücc*-zenét elutasító – szintén fiatal – csoportok körében megszülethessen a kifejezés. Tehát egy csoportnyelvi jelenség köznyelvvé válása egyik állomásának lehetünk tanúi a *tücc-tücc* írásos formában való megjelenésével. Tehát ez esetben is, mint legtöbbször, egy szóbeliségből származó szó jelent meg az írott köznyelvben is, nem úgy, mint az ellenkező irányú különféle nyelvújítási, nyelvművelői tevékenység folyamán.

Másodjára a kifejezés alakváltozatairól essék szó! A *tücc-tücc* és a *dücc-dücc* formák mellett, melyeket Büky László gyűjtött, a *tücc-tücc*, illetve *tücc-tücc* tűnik – saját tapasztalatomból kiindulva – gyakorinak, és talán elsődlegesnek is.

Darázs Richárd

Gyepmesterek a futballpályán?

A 2006. október 11-i Horvátország–Anglia Eb-selejtező labdarúgó-mérkőzésen az angolok ritkán látható potyagólt kaptak. Egyik hátvédjük hazaadását a kapus, Robinson rutinszerűen a mezőnybe akarta rúgni, ám arra nem számított, hogy a labda egy kiálló fűcsomón megpattan. Pedig ez történt, s a szerencsétlen hálóőr lyukat rúgott. Májris 2–0 a horvátoknak.

A Sport2-n a mérkőzést közvetítő riporter az okokat elemezve megemlítette a *gyepmesterek* felelősségét. Labdarúgó-mérkőzések közvetítése során nem először kárhoztatják szegény *gyepmestereket* a pálya talajának állapota miatt.

De hát ki is valójában a „gyepmester”? Új értelmező kéziszótárunk szerint: „Állati tetemeiket eltakarító, kóbor kutyákat összefogdosó, (emésztőgödröket tisztító) hatósági alkalmazott”. Kevésbé választékos nyelvhasználat szerint: *sintér*.

Tény, hogy ma már viszonylag ritkán használt szó a *gyepmester*, ezt jelzi a szótári gyakorisági mutató is. Etimológiailag a német *Wesenmeister* tükörfordítása, a 19. század elejétől vannak rá adataink. A *sintér* pedig a bajor-osztrák *Schinder*-ből származik.

Egyelőre nem tudni, helytelen szóhasználatról van-e dolgunk, vagy megtörtént a *gyepmester* többjelentésűvé válása. Ugyanúgy, mint a *pályamunkás* esetében, amelyet a mérkőzés közvetítője utóbb használt, visszatérve az ominózus esetre. Tudniillik, a *pályamunkás* vasúti szakso, a sínpálya építésén, karbantartásán dolgozó munkást jelent, ám a sportnyelvben már meghonosodott ’pályakarbantartó’ jelentésben, noha szótáraink ezt még nem jelzik.

Száz szónak is egy a vége: a játéktér talaja nem volt kellően előkészítve; lehet, hogy a gyepmesterek sintermunkát végeztek?

Gerendeli György

A 2006. május 27-én, Budapesten kilencedik alkalommal megrendezett Kárpát-medencei döntőre többlepcsős (iskolai, megyei) megmérettetés eredményeként 12 diák jutott tovább Hargita, Kolozs, Kovászna és Maros megye iskoláiból. Ahogy a hazai fordulók már megszokhatták, a diákoknak a budapesti döntőn is egy 30 pontos tollbamondásból és egy 70 pontos gyakorlatsorból álló feladatlapot kellett megoldaniuk, mely a gyakorlattípusok tekintetében sem jelentett újdonságot az előző fordulóhoz képest (felismerési, átalakító, kiegészítő, feleletválasztó, csoportosí-

tó, mondatalkotó gyakorlatok; szóegyenletek, totók, hibakereső gyakorlatok; szabálymegfogalmazás, szabálykiegészítés, igaz-hamis állítások jelölése). A továbbjutók jól birkóztak meg a feladattal, így eredményük a tavalyi 78,13 pontos csapatátlagnál jelentősen jobb, 82,83 pont volt. A diákjaink által egyenként elért eredményekről azonban nem kaphatunk hiteles képet, ha csupán a helyezéseiket vesszük tekintetbe, így az alábbi táblázat az elért pontszámokat is mutatja, kiemelve a szélső határokat:

	V. osztály (28 versenyző)	VI. osztály (28 versenyző)	VII. osztály (33 versenyző)	VIII. osztály (34 versenyző)
Az I. helyezett pontszáma	96,5	99	95,5	98
Diákjaink eredménye	26. hely/80 pont	21. hely/88 pont	2. hely/95 pont	12. hely/92 pont
	27. hely/75 pont	24. hely/86 pont	17. hely/90,5 pont	32. hely/80,5 pont
	28. hely/72 pont	27. hely/82 pont	33. hely/72,5 pont	33. hely/80,5 pont

Amint a fenti táblázatból is kitetszik, sokszor fél pontokon múlik beke-rülni a legjobbak közé, sőt azonos pontszám esetén is rangsorolják a diákokat a jobb tollbamondás, illetve évfolyamonként néhány kiemelt feladatnál elért pontszám alapján.

Az idei verseny legnagyobb és legörömtelibb meglepetése az volt, hogy a verseny történetében először nemcsak az első tízbe, de egyenesen dobogóra kerülünk: a VII. osztályos, csíkszeredai **Farkas Zsuzsanna** (Nagy Imre Általános Iskola), kinek felkészítő tanára, **Csibi Erzsébet** a verseny elindulása óta annak lelkes szervezője is, 2. helyezést ért el. Ezen felül a határon túli versenyzők között kiosztott 10 különdíjból is négyet az erdélyi diákok hozhattak el: **Farkas Zsuzsanna** (VII. osztály, Nagy Imre Általános Iskola, Csíkszereda, tanára: Csibi Erzsébet) 95 ponttal, **András Orsolya** (VIII. osztály, Báthory István Líceum, Kolozsvár, tanára: László Lilla) 92 ponttal, **Kopacz-Dósa Beáta** (VII. osztály, Székely Mikó Kollégium, Sepsiszentgyörgy, tanára: Árvai Katalin) 90,5 ponttal, **Ecsedy-Baumann Brigitta** (VI. osztály, Brassai Sámuel Elméleti Li-

ceum, Kolozsvár, tanára: Iszlai Enikő) pedig 88 ponttal dicsé- rő oklevelet és különdíjat érdemltek ki.

Az előző évek gyakorlatához hasonlóan a felkészítő tanárok is könyv- jutalomban részesültek, valamint a Magyar Nyelvtudományi Társaság Arany Oklevéllel jutalmazta azokat a magyartanárokat, akiknek már négy diákjuk vett részt a Kárpát-medencei döntőn. Idén Erdélyből **Árvai Kata- lin** (Székely Mikó Kollégium, Sepsiszentgyörgy) és **Szia Ágnes** (Európa Gimnázium, Marosvásárhely) vehették ezt át munkájuk megbecsülésé- nek jeleként.

Gratulálunk mindannyiuknak, és annak reményében, hogy jövőre még több diák és pedagógus kap majd kedvet a versenybe való bekap- csolódáshoz, szeretném megköszönni ezúton is minden kolléga munká- ját, aki a tanulók felkészítésében, a verseny megszervezésében és lebo- nyolításában az idén részt vett.

Kádár Edit (Kolozsvár)

„Amikor megtudtam, hogy továbbjutottam a verseny Kárpát-medencei szakaszára, azért voltam boldog, mert Budapestre mehettem (én még sosem voltam külföldön). (...) Mikor megérkeztünk, az állomáson két hallgató várt. Kedvesen megkérdezték tőlünk, hogy kinek segíthetnek a csomagokkal, majd kiosztották a jegyeket. A metróban mindenkinek segítettek lyukasztani, és ez jó volt, mivel sokan nem utaztak még metróval. Miután az Apáczai Csere János Gyakorlógimnáziumban leraktuk a csomagokat, megreggeliztünk az ELTE-n, majd városnézésbe indultunk. Megnéztük a Várat, ott az őrségváltást, aztán sikerült a Parlament épületébe is bejutnunk. (...) A verseny után a Nemzeti Múzeumot, a Magyarország története című kiállítást választottam a programból. Nagyon jónak talál- tam azt, hogy nem idegenvezető kísért végig a termeken, hanem kérdé- sekre válaszolva ismerhettük meg a kiállítást. (...) A díjkiosztás után sétál- ni indultunk: megnéztük a Sziklätemplomot, és felmentünk a Szabad- ság-szoborhoz. (...) Ebben a kirándulásban nemcsak a verseny volt fon- tos, hanem az, hogy ott voltunk Budapesten, és megnézhetük a neveze- tességeket. Azt hiszem, ez nagyon fontos minden határon túli gyerek- nek.” (Kiss Anna, V. osztály, Bolyai Farkas Elm. Líceum, Marosvásárhely)

„(...) A megnyitó nagyon szép volt, a Himnusz és a Szózat közös el- éneklésével kezdődött, majd nyitóbeszédet hallhattunk a szervezőbizott- ság néhány tagjától. Díjazták azokat a magyartanárokat és -tanárnőket, akiknek a kilenc év alatt négy tanítványa vett részt a verseny döntő- jén. Ezután a szervezésben segítő egyetemi hallgatók elkísértek bennün- ket azokba a termekbe, ahol először a tollbamondásokat írtuk meg, majd kitöltöttük a feladatlapokat. Már jóleső izgalmat éreztem, és úgy gondol- tam, ha nem érek is el jó eredményt, akkor is csodálatos dolog, hogy elju- tottam idáig. (...) Mindenki hatalmas könyvcsomagot kapott, a díjazottak- nak hívták ki utójára, bennük egyre nőtt az izgalom. Nem számított, hogy valaki első, második, hetedik, vagy nincs az első tíz közt, mindannyian győztesek voltunk, hiszen elmondhattuk magunkról, hogy az ország – és az egész Kárpát-medence – legjobb helyesírói közé tartozunk. Értékeltek a felkészítő tanárok munkáját is, hiszen ők fáradoznak azért, hogy a fiata- lok megismerjék anyanyelvük szépségeit, felismerjék annak értékét. Gyönyörű gondolatokat hallottunk a hazáról, anyanyelvéről, majd Balázs Géza tanár úr lezárta a versenyt. Pozitív élményekkel tele tértem haza

Budapestről, ez az út csodálatos emlékként fog megmaradni számomra.” (Farkas Zsuzsanna, VII. osztály, Nagy Imre Ált. Iskola, Csíkszereda)

„(...) Pénteken pihentünk, ismerkedtünk Budapesttel. Dél előtt a Duna partján sétáltunk (...) ellátogattunk Buda várába, sétáltunk az Országos Széchényi Könyvtár oroszlános udvarán, megnéztük a Mátyás király va- dászátat ábrázoló kutat, sőt az őrségváltást is láthattuk, a várból lenézve pedig az egész várost: a Lánchidat, az Országházat, s a Szent István-ba- zilika tornyán is megpillant a nap sugarát. Az Országházban megcsodálhat- tuk a Szent Koronát, a koronázási jelvényeket, a falak festményeit, a már- vány- és gránitoszlopokat, no meg a híres szivartartókat az ülésterem előtt. (...) Este ismerkedős-beszélgetős bulin vettünk részt, ahol csángó néptáncot is tanultunk. (...) A verseny után a Petőfi Irodalmi Múzeumba látogattam el. Az állandó kiállítás annyira érdekes, hogy még százszor végig tudnám nézni: Petőfi Sándor használati tárgyai, a Pílvax kávéház- ból származó kerek márványasztal, amely körül egykor a Tízék Társasá- ga ült, Szendrey Júlia ruhája, és a többi csodás dolog mind-mind feledhe- tetlen. (...) Másnap reggel a szervezők bőséges útravalóval is elláttak bennünket, aztán sétáltunk még egy utolsót a Hősök térén és a Városlí- getben, de a gyereknapi rendezvényeket, sajnos, elmosta az eső. Ballag már a vén versenyző / Tovább, tovább. / Istén veletek, simonyisok, / To- vább, tovább. / Tovább, tovább, tovább. / Fel a vonatra, cimborák...” (And- rás Orsolya, VIII. osztály, Báthory István Líceum, Kolozsvár)

„(...) Klári, a kedves egyetemi hallgató, aki velünk foglalkozott, össze- rázó játékot szervezett a határon túli gyerekek számára, így könnyebben megismerhettük egymást. Másnap a verseny körül forgott minden gondo- latunk a helyszín, az ünnepélyes megnyitó, Altalné Szabó Ágnes tanárnő kedvessége és szerénysége. A feladatok gondolkodtatóak voltak, a szervezés kitűnő. Nekem különösen a verseny utáni, a Nemzeti Múzeumban tett látogatás tetszett. Szívesen elmennék oda még egyszer. Az eredményhirdetés, bevallom, elkésérített egy picit, de a vídám hangu- latom visszatért, mert látszott, hogy mindenkinek értékelték a munkáját: emléklapot és könyvcsomagot kapott az is, aki nem került be az első tíz- be. Ez nagyon kellemes érzéssel töltött el. Örvendtem, hogy a magyarta- nárnőm, Szia Ágnes tanárnő Arany Oklevelet kapott, és megtiszteltetés- nek éreztem, hogy én vehettem át a díjat.” (Codău Annamária, VI. osz- tály, Európa Gimnázium, Marosvásárhely)

AZ ANYANYELVI MOZGALOM HÍREI, ESEMÉNYEI

Édes anyanyelvünk verseny, 2006.

Sátoraljaújhelyen 2006. október 21–22-én már a 34. alkalommal rendezte meg az Édes anyanyelvünk nyelvhasználati verseny országos döntőjét az Oktatásiügyi Minisztérium, a Kazinczy-díj Alapítvány, Borsod-Abaúj-Zemplén megye közgyűlése, Sátoraljaújhely város önkormányzata és polgármesteri hivatala, a sátoraljaújhelyi Kossuth Lajos Gimnázium, Szakközépiskola, Kollégium és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény és a sátoraljaújhelyi Kossuth Lajos Művelődési Központ.

A versenyen – az országos selejtezők után – Újhelyen meg a versenyzők. A szóbeli versenyen, a verseny második középiskolai tanuló adhatott bizonyítást írásban nyelvhelyességi ismereteiről, élőszóban pedig fogalmazási, szövegegyeztetési és érvelési tudásáról.

A verseny első napján az írásbeli feladatokat oldották meg a versenyzők. A szóbeli versenyen, a verseny második napján, 20 percnyi felkészülés után jegyzeteikre támaszkodva háromperces szabadelőadást kellett tartaniuk. A diákok négy feladat közül választhattak. A feladatok tartalmazták a témát (a cím megadása által), a műfajt és a hallgatóságot.

Az Édes anyanyelvünk nyelvhasználati verseny 2006. évi döntőjén a bírálóbizottság – helyezési sorrend megállapítása nélkül – a következő versenyzőknek ítélte oda Sátoraljaújhely város plakettjét és a vele járó pénzjutalmat: *Bán Judit* (Földes Ferenc Gimnázium, Miskolc), *Bodnár Judit* (Erdey-Grúz Tibor Vegyipari és Környezetvédelmi Szakközépiskola, Debrecen), *Csontos Alexandra* (Baross Gábor Közgazdasági Szakközépiskola, Győr), *Ertvein Andrea* (I. István Kereskedelmi és Közgazdasági Szakközépiskola, Székesfehérvár), *Fábián Ádám* (Bolyai János Gimnázium, Salgótarján), *Gerhardt Bernadett* (Magyar Tannyelvű Gimnázium, Nagymenyér), *Hajdú Ilona* (Bethlen Gábor Református Gimnázium, Hódmezővásárhely), *Jámbor Alíz* (Zrínyi Miklós Gimnázium, Zalaegerszeg), *Jeszenszki Klaudia* (Széchenyi István Közgazdasági Szakközépiskola, Komárom), *Kisbakonyi Dóra* (Andrássy György Közgazdasági Szakközépiskola, Eger), *Kiss Julianna* (Magyar Gimnázium, Beregszász), *Kónya Anna* (Báthori István Elméleti Líceum, Kolozsvár), *Kovács Lehel* (Vak Bottyán János Műszaki és Közgazdasági Szakközépiskola, Gyöngyös), *Nagy Eszter* (Veres Pálné Gimnázium, Budapest), *Pölcz Ádám* (Baár-Madas Református Gimnázium, Budapest), *Putz Orsolya* (Avasi Gimnázium, Miskolc), *Rátty Marcell* (Gábor Dénes Gimnázium és Műszaki Szakközépiskola, Szeged), *Seress Anna* (Csány László Közgazdasági Szakközépiskola, Zalaegerszeg), *Soós Dóra Gabriella* (Garay János Gimnázium, Szekszárd), *Szász Júlia Anna* (Áprily Lajos Főgimnázium, Brassó), *Szűcs Ágnes* (Bárdos László Gimnázium, Tatabánya), *Tilman Attila* (Széchenyi István Közgazdasági Szakközépiskola, Nyíregyháza), *Tóth Enikő* (Radnóti Miklós Gimnázium, Dunakeszi), *Viengdavanh Róbert* (Élelmiszeripari és Földmérési Szakképző Iskola, Szombathely).

Kiváló felkészítő munkájáért Sátoraljaújhely város önkormányzatának emlékplakettjét kapta *Fazekas József*, a szekszárdi Garay János Gimnázium és *Kovács Jánosné*, az egri Andrássy György Közgazdasági Szakközépiskola tanára.

Wacha Imre

Bencédy Józsefnek a versenyen elmondott záróbeszédét már közöltük lapunk 2006. évi 5. számában. Most Wacha Imre kollégának a versenyről szóló tájékoztatóját adjuk közre. (A szerk.)

A Szarvas Gábor Nyelvművelő Napokról

Minthogy az anyaországban a nyelvműveléssel kapcsolatos külföldi (különösen a délvideki) rendezvényekről vajmi kevés híranyag jelenik meg, hadd ragadjuk meg az alkalmat néhány fontos adat közlésére a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok rendezvényeit illetően!

Az első adai Nyelvművelő Napok megrendezésére 1970. október 9-e és 11-e között került sor, s a rendezvényt a 70-es évek folyamán kétféleképpen (a Novak Radonjić Képzőművészeti Napokkal váltakozva) rendszeresen meg is tartották. Tito halála után azonban a feltámadó szerb nacionalizmusnak szinte az első csapása a jugoszláviai nemzeti kisebbségekre sújtott le, s a mi esetünkben éppen ezt a nyelvi rendezvényt találta telibe: 1981-ben a már előkészített Nyelvművelő Napok megrendezését betiltották, szervezőit szigorú pártbüntetésekkel sújtották. Igaz, a titói érában is komoly cenzúra alatt állt a magyar nyelvművelésnek ez a főruma, időnként – minden ésszerű magyarázat nélkül – „lefűjték” egy-egy nyelvész szereplését és előadásának a rendezvény évkönyvében való megjelentetését (1976-ban ketőtt is: dr. Hock Rezső és dr. Papp György), de ez csak enyhe figyelmeztetés volt a 80-as években folyó hajszához képest, amely a Nyelvművelő Napok ellehetetlenítését célozta. Elsősorban Szarvas Gábor szülőhelyét, Adát nyilvánították alkalmatlannak – feltehetően lakossági összetétele miatt (túl sok ott a magyar!) – és helyezték át egyes rendezvényekre tagoltan Újvidékre, Nagybecskerekre, Moholra, Nagyikindára, Topolyára, majd addigi megszokott időpontját (október 12-e a nagy nyelvész halálának napja) is módosították. (Szarvas Gábor születésének 150. évfordulóján pedig megakadályozták adai köztéri szobrának megkoszorúzását.)

Sajátságos módon a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok felújítására és rendszeressé tételére az ország egyik legváltáságosabb évtizedében, a múlt század kilencvenes éveiben került sor. 1990 októberétől ismét részt vehetünk Adán ezen a délvideki magyarság számára rendkívül jelentős rendezvényen, méghozzá évenkénti rendszerességgel. A rendezvény minden alkalommal háromnapos, az első (csütörtökön) a középiskolások beszédversenyére és a nyelvészeti pályázat eredményhirdetésére kerül sor, a második (pénteken) játékos nyelvi vetélkedőt rendeznek általános iskolások számára, a harmadikon (szombaton) pedig Szarvas Gábor köztéri szobrának megkoszorúzása és a nyelvészet tárgykörébe tartozó kiállítás megnyitása után kerül sor a tudományos ülésszakra, melynek előadói kiemelkedő külföldi (elsősorban anyaországi) és délvideki nyelvtudósok és nyelvművelők. 2005-ben *A helyes és szép magyar beszéd* volt a Nyelvművelő Napok fő témája, 2006-ban pedig *Szavaink és neveink eredete*.

A rendezvény mindenkor szervezői és támogatói Ada község önkormányzata, valamint a Szarvas Gábor nevét viselő adai könyvtár és nyelvművelő egyesület. Munkájukért különös dicséret illeti dr. Hódi Éva könyvtárost és az évkönyv szerkesztőjét, Szabó-Szabados Ilonát, a Nyelvművelő Egyesület elnökét és dr. Molnár Csikós László egyetemi tanárt. Akárcsak az adai rendezvény, annak istápolói is megérdemelnék, hogy az Édes Anyanyelvünk olvasótáborába is többet tudjon róluk!

Szloboda János
ny. tanár (Zenta)

Lőrincze-díj, 2006.

2006. december 9-én, mint ahogy a korábbi években is mindig decemberben, ismét ünnepi elnökségi ülést tartott az Anyanyelvűpolók Szövetsége. Az ünnepi jelzöt ugyanazzal érdemelte ki az ülés, amivel az ezt megelőző évek decemberi ülései is; azaz, hogy ennek is a *Lőrincze-díj* ünnepélyes külsőségek között való átadása volt az első napirendi pontja. Ebben az évben két jeles kutató, egyszersmind egyetemi oktató, *Heltainé dr. Nagy Erzsébet* tudományos főmunkatárs, egyetemi docens és *Pusztai Ferenc* egyetemi docens vehette át a díjat. A két kitüntetett az alábbiakban mutatjuk be olvasóinknak.

Heltainé dr. Nagy Erzsébet Pakson született, s ott is érettségizett 1971-ben. Eötvös-kollégistaként 1976-ban szerzett magyar–orosz szakos tanári oklevelet az ELTE-n, majd ehhez később bölcsészdoktori (1979), valamint a nyelvtudomány kandidátusa (1995) cím is járult. 1976 óta, tehát már éppen harminc éve az MTA Nyelvtudományi Intézetében dolgozik; 1995-től tudományos főmunkatársként. Több mint egy évtized óta a felsőoktatásban is részt vesz mint a Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének egyetemi docense.

Főbb kutatási és oktatási területei: nyelvi normativitás, nyelvművelés (azon belül legfőképpen a magyar nyelvművelés elmélete és története), irodalmi nyelv, jelentéstan, stilisztika, a 20. századi irodalmi nyelv rétegei. Három önálló kötete jelent meg eddig, továbbá társszerzője a Képes diákszótárnak (1992) és a Nyelvművelő kézikönyvtárnak (2005). Számos értékes tanulmánya és tudományos előadása közül csupán néhány olyannak a címét sorolom fel, amelyek közvetlenül nyelvművelő vonatkozású: „A kommunikációs szemléletű nyelvművelés lehetőségei a nyelvinorma-képzésben” (1993); „Írói nyelvművelés és anyanyelvi nevelés” (1995); „Hagyomány, nyelv és nyelvművelés” (2004); „Anyanyelvi hagyományok – nyelvi modernizáció” (2005); „Érték és normativitás a nyelvi tanácsadásban” (2006).

Közeleli tevékenysége is jelentős. Titkára az MTA Magyar Nyelvi Bizottságának, tagja a Magyar Nyelvőr szerkesztőbizottságának és az ELTE-n működő Stíluskutató Csoportnak. Megalakulása óta tagja az Anyanyelvűpolók Szövetségének, 2005 óta elnökségének is. Nyelvészként és tanárként egyaránt fontosnak tartja a magyar nyelvművelés értékes hagyományának átörökítését és megújítását: a nyelvre való tudatos egyéni és közösségi reflexiók fenntartását, az anyanyelvi otthonosságérzet erősítését, a nyelvhasználók, a magyar nyelvközösség szolgálatát. Mindenképpen méltó arra, hogy a Lőrincze-díj tulajdonosa lehessen.

A másik kitüntetett, **Pusztai Ferenc** Monostorapátiban született. Érettségi vizsgát 1958-ban tett a sümegi Kisfaludy Sándor Gimnáziumban. Magyar–történelem szakos diplomáját 1963-ban szerezte meg az ELTE-n. 1963-tól 1970-ig nevelőtanárként tevékenykedett az Eötvös Collegiumban, de már ugyanettől az évtől kezdve oktatója lett az ELTE (akkori nevén) Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárastani Tanszékének is, 1976-tól egyetemi docensi beosztásban. 1963-tól részt vett a Nyelvtudományi Intézet és az említett ELTE-tanszék közös nagy munkájának, a magyar nyelv történeti-etimológiai szótárának (az 1977-ben Akadémiai Díjban részesített, háromkötetes TESZ-nek) a megírásában. A másik hatalmas munkája, amelynek már nem csupán egyik szerzője, hanem főszerkesztője is, a 2003-ban megjelent Magyar értelmező kéziszótár, amely a gyakorlati nyelvművelő tevékenységnek kiemelkedő fontosságú darabja, valósággal alapműve, s amelyért a Magyar Tudományos Akadémiától s az Akadémiai Kiadótól egyaránt nívódíjat vehetett át. Kitüntetései között egyébként ott szerepel még a 2000-ban kapott Pais Dezső-díj, valamint a 2004-ben elnyert Trefort Ágoston közoktatási díj is, szakmai érdemeit pedig az is jelzi, hogy immár három évtizede tagja a Magyar Nyelv című folyóirat szerkesztőbizottságának.

E két nagy munkálaton kívül más művek is fűződnek Pusztai Ferenc nevéhez. Például az Új szavak, új jelentések 1997-ből című, Kiss Gáborral közösen szerkesztett munkája (1999), továbbá számos értékes, a nyelvműveléssel szoros kapcsolatban álló tanulmánya, amelyek közül csupán néhányat említek: „A magyar irodalom és a magyar irodalmi nyelv fejlődéstörténete” (1978); „A nyelv változását (fejlődését és zavarait) meghatározó tényezők századunkban” (1993); „Magyarul és magyarul” (1999); „A XX. század műveltségváltásai és nyelvi változásai” (2000); „Lőrincze Lajos eldönt és után” (2005); stb. Nem lehet kétséges, hogy Pusztai Ferenc méltán érdemelte ki a Lőrincze Lajos-díjat.

Grétsy László

Díjazták az év legjobb cégneveit

A *BrinGáspár* budapesti kerékpár-kereskedés és a jászberényi *Lak-Hatás* lakberendező kapta a legtöbb díjat a hetedik alkalommal meghirdetett *Az én cégérem* országos cég- és üzletnévversenyben. A pályázatra beküldött több mint 1500 névből újságírók, védjegyoltalmi, kereskedelmi és anyanyelvi szakértők választották ki a legötletesebb cégneveket. A *BrinGáspár*, az *Íz-lelő*, a *Lak-Hatás* Magyar Szabadalmi Hivatal díját, a *FantÁzsia*, a *Hajdejó*, a *Szükség Kft.* a TÜV Rheinland InterCert díját is elnyerte. A Hollóházi Porcelángyár különdíját az *Olvas-Lak* könyvkuckó és a pályázatra a legtöbb üzletnevet beküldő Földi Mária kapta. A Budapesti Corvinus Egyetem diákújságírói a *Hajdejó* nevű budapesti fodrászatnak adták a legtöbb szavazatot.

Az elnevezés helyességét igazoló, az Anyanyelvűpolók Szövetsége, a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum és a kiíró Egyesület által kiállított okleveleket, „bizonyítványokat” dr. Bendzsel Miklós, a verseny védnöke, a Magyar Szabadalmi Hivatal elnöke adta át a cég- és üzletnév-tulajdonosoknak. Az ötletes nevek megtalálói, felfedezői jutalomban részesültek.

2006 legjobb cégnevei: *BrinGáspár* kerékpár-kereskedés (Budapest), *FantÁzsia* ázsiai népművészeti bolt (Budapest), *Hajdejó* fodrászat (Budapest), *Íz-lelő* csokoládé- és borszaküzlet (Budapest), *Lak-Hatás* lakberendezés (Jászberény),

Olvas-Lak könyvkuckó (Budapest), *Szükség Kft.* mobilvécé-szolgáltató (Budapest).

A legjobb címre pályázó 1527 névnek közel harmadát maguk a tulajdonosok küldték versenybe. A legszemfülebb járőrök 114 ötletes, találó üzletnevet írt össze vásárlásai során. A jogtisztasági vizsgálat szűrőjén a középöntőbe jutott nevek közül több cég- és üzletnév is fennakadt.

A verseny civil összefogás eredményeként született, az EU-33 Vállalkozás- és Közösségfejlesztő Egyesület és az Anyanyelvűpolók Szövetsége 2000-ben fogott össze, hogy az elszaporodott idegen nevek – amelyeket sem elolvasni, sem ki-ejteni nem könnyű a hazai fogyasztónak – helyett találó magyar kifejezéseket keressenek. A szervezők a fogyasztók, vásárlók közreműködésére számítva a létező jó példákat keresik. Az országos versenyre bárki nevezhetett ötletes, találó, a tevékenységet kifejező, a magyar nyelv szabályainak megfelelő üzlet- vagy cégnévvel: a tulajdonosok, a vásárlók, a szemfüles járőrök is.

A pályázatot idén is kiírják, hiszen kevés az igazán ötletes, a tevékenységre utaló, könnyen megjegyezhető cég- és üzletnevezés, különösen a kisvállalkozások körében. A jó név jó reklám is egyben, az üzleti siker egyik fontos tényezője.

D. Szekeres Ágnes

„Utónév hivatal” a Nyelvtudományi Intézetben

Magyar embernek *keresztneve* van, irataiban azonban ez *utónévként* szerepel. Az anyakönyvezéssel foglalkozó jogszabályaink az *utónevekkel* kapcsolatos rendelkezéseket foglalják össze, s többek között azt is előírják, hogy csak olyan utónév anyakönyvezhető, amely szerepel a Magyar utónévkönyvben, illetve amelyet az MTA Nyelvtudományi Intézete javasol anyakönyvi bejegyzésre. Ezt a feladatot évtizedek óta az intézet nyelv művelő osztálya végzi, be kell vallanunk, egyre csökkenő lelkesedéssel, mivel a szakvélemények elkészítése egyre több tudományos és lelkiismereti aggályt vet föl, egyre több fantázianév után kell nyomoznunk, immár elsősorban az interneten.

Némileg enyhítette a helyzetünket, hogy a 13 hivatalosan elismert magyarországi nemzetiséghez tartozó magyar állampolgárok 2002 óta a saját kisebbségi önkormányzatuktól kérhetnek és kaphatnak szakvéleményt a saját anyanyelvük, kultúrájuk szerint választott keresztnev anyakönyvi bejegyzéséhez. Hogy miért üdvözlöztük magunk is ezt a jogszabály-módosítást? Elsősorban azért, mert az intézetben nemigen található olyan nyelvész, aki például horvátul, örményül, újböögöl, ruszinul tudna, nem is beszélve arról, hogy ismerné az egyes kisebbségek mai, élő kultúráját, névadási szokásait. Szorgalmas szótárazással, könyvtári kutatással is nagy tévedéseket lehet elkövetni. Példaképpen említhetjük annak a szlovákiai magyar gyermeknek az esetét, akit az ottani anyakönyvi hatóságok nem voltak hajlandók *Bence* néven anyakönyvezni, mondván, hogy ilyen magyar név nincs, ez csak becenév, a név teljes formája: *Bencenc*. Nem esett itt semmi nemzeti sérelem – a *Bencé*-t a magyar Nyelvtudományi Intézet szakvéleménye alapján utóbb bejegyezték –, csupán annyi történt, hogy az illetékes hivatalnok vagy akár nyelvész szakértő jóindulatúan fellelőzte a Magyar utónévkönyvet, s hiányos magyar nyelv tudással kisilabizálta belőle, hogy a *Bence* a latin *Vincentius* régi magyar *Bencenc* alakjának a rövidülése. Honnan is tudhatta volna, hogy a magyarok emberemlékezet óta nem keresztelik fiaikat *Bencenc*-nek, a *Bence* viszont a ma legdivatosabb férfinevek egyike?

Sőt, 2005-ben ezt a férfinevet választották a legtöbben. Mire e sorok megjelennek, a Belügyminisztérium illetékes hivatalának honlapján már bizonyára olvashatók lesznek a 2006-ban született gyermekek keresztnevei is. A lelőhely: www.nyilvantarto.hu. Addig is lássuk a 2005-ös listának legalább az elejét: *Bence, Máté, Levente, Dániel, Dávid, Adám, Balázs, Tamás, Márk, Péter, Gergő, Bálint, László, Dominik, Milán, Marcell, Zoltán, Kristóf, Attila, Ákos, – Anna, Réka, Viktória, Zsófia, Dorina, Boglárka, Petra, Eszter, Vivien, Laura, Lili, Fanni, Virág, Dóra, Hanna, Alexandra, Luca, Csenge, Jázmin, Noémi*. Hogy hová lettek a mai felnőttek legdivatosabb nevei, azt most hely hiányában nem tudjuk bemutatni. Tény, hogy soha ennyiféle keresztnevet nem anyakönyveztek, mint manapság; az érvényben levő Magyar utónévkönyv 2606 keresztneve már messze nem nyújt elegendő választékot a névadók számára (a bővített névkönyv 2007-ben jelenik meg). A Nyelvtudományi Intézet 2006-ban csaknem 300 esetben adott támogató szakvéleményt új vagy új formájú, változtatott név bejegyzéséhez.

Az „új forma” nem jelenti azt, hogy magyar anyanyelvű magyar állampolgárok számára ne lenne továbbra is köte-

lező a keresztnevek mai magyar írásmódja. Tehát a *Judith, Yvette, Sylvia, Christian* stb. névformát továbbra sem javasoljuk. Nincs azonban akadálya például annak, hogy a *Kira* vagy a *Mira* utónevet rövid *i*-vel jegyeztessék be az a szülő, aki így is ejti e neveket, szemben a névjegyzékben előírt hosszú *í*-s változattal. A leányok számára sokan becéző formát választanak (*Bori, Zsófi* stb.), ehhez hozzájárulunk, mivel a felnőtt nők névhasználatában évtizedek óta ismeretes a becéző formák nyilvánosság előtt való viselése. A fiúk szüleit azonban inkább lebeszéljük a *Dani, Marci* stb. alakok bejegyeztetéséről, mivel a magyar férfiak egyelőre tartózkodnak a kisfiús becéző formák használatától, és egyik nem számára sem javasoljuk a *Csöpi, Dudi, Cinyó* típusú, inkább csak kicsi gyermekhez illő, erősen családis becenevek bejegyzését.

Nem gátoljuk meg azoknak a Magyarországon merőben szokatlan neveknek a bejegyzését, amelyeket a szülők valamilyen okból választanak. Szaporodnak nálunk is egyes közel- és távol-keleti vallások követői, akik számára nagyon fontos a név jelentése, sőt jelentősége. Ők nyilván fel tudják térteni gyermeküket azokkal az ismeretekkel, amelyek birtokában méltósággal tudják viselni nevüket. Természetesen tiszteletben tartjuk azt a törekvést is, hogy a szülők régi magyar, eredeti magyar, sőt ősmagyar nevet válasszanak gyermeküknek. Sajnos, ezekkel a szülőkkel van a legtöbb vitánk, mivel számos olyan kiadvány kapható, illetve számos olyan névjegyzék olvasható az interneten, amelyekben „ős eredetű” magyar névnek tüntetik föl a szerzők saját névkitalációikat, illetve az olyan helyneveket, amelyeket hiteles források szerint soha nem viselt „rég magyar” személy (*Beszterce, Szalajka*). Bár szerencsére immár használhatjuk Fehértói Katalin nagy munkáját, az Árpád-kori személynévtárt is, sokan inkább bíznak önjelölt táltosokban és prófétákban, mint a magyar tudományban.

Új bekezdésben említjük meg a dél-amerikai szappanoperák és a fantáziafilmek neveit (pl. *Csikinkira, Neo*), amelyeket az interneten többnyire virtuális vagy valódi háziállatok nevéként vagy úgynevezett nickname-ként találunk meg. Ezekről több szót nem is ejtünk, inkább bemutatunk néhány nevet osztályunk idei „névgyűjéből”. Anyakönyvi bejegyzésre nem javasolt nevek: *Zidan, Náne, Agaba, Rezsinyó, Nova, Chamilyta, Cannina, Kitabell, Tiesto, Kiméra, Legolász, Szkítia, Balga, Ibanez, Vicka, Kryon, Maryenn, Dakota*. Támogatott női nevek: *Bodza, Eper, Szaffi, Gréti, Zélia, Manka, Jávorka, Támár, Perla, Britta, Padma, Koronilla, Frézia, Aranyka, Pillangó, Zsombolya, Barack, Dormánka, Hunorka, Honorka, Zazi, Géla, Effi, Freja, Jadviga, Barka, Jáde*. Bejegyzésre javasolt férfinevek: *Balassa, Déva, Berke, Zak, Misa, Kövecs, Kevend, Kustján, Medox, Toma, Denisz, Naftali, Kolin, Iliel, Zólyom, Maximusz, Dante, Dománd, Barangó, Benitó, Aser, Dengizik, Szendrő*. – A neveket nem csoportosítottuk semmilyen szempontból, még csak betűrendbe sem tettük őket, szándékosan: így érkeznek hozzánk nap mint nap. A döntés sokszor nehéz volt. Kíváncsiak vagyunk: az Édes Anyanyelvünk olvasói hogyan döntöttek volna?

Bíró Ágnes

Új szavak, kifejezések (43.)

Az új értelmező kéziszótárban nem található szavakból és kifejezésekből nem következik az első előfordulásokat szemléljük. Várjuk olvasóink észrevételeit is!

árérzékeny – az árak alakulására különösen nagy figyelmet fordító (pl. vásárlói közöség, réteg)

atomidő – sportversenyen elért nagyon jó időeredmény (RTL Klub, 2006. aug. 20.)

biopapucs – új (természetes anyagokból készült?) lábbelifeleség

költségplafon – egy bizonyos célra fordítható maximális összeg (pl. a költségvetésben, a pénzügyi tervben). Pl. „Szükség lenne költségplafon meghatározására.”

kör-IC-járat – Budapestről induló, Szolnok, Debrecen, Nyíregyháza, Miskolc érintésével Budapestre visszaérkező (illetve ellentétes irányban is közlekedő) intercity-vonat (Magyar Nemzet, 2006. dec. 2.)

közösségi közlekedés – tömegközlekedés (eufemisztikus megfogalmazásmód)

mediafelület – 1. a média által betöltött tér (pl. a lakásban), pl. „Elképzelhetetlen mennyiségű *mediafelület* jut rövidesen az intim környezetünkbe” (Műsorúság, 2005. 22. hét); 2. a médiában elfoglalt, bérelt hely (pl. reklám-mediafelület)

nyúl – irammenő; közép- és hosszútávú atlétikai versenyeken 1–2 (előre megbeszélte iramú) kör megtételére szerződött futó (Eurosport, 2006. júl. 11.)

skate-park – a görkorcsolya-, gördeszka- és BMX-pálya összefoglaló neve (Metro, 2006. júl. 17.)

spontán gólöröm – a szurkolók euforikus hangulata, amelyet a maguk vagy a csapatuk szórakoztatására keltenek, mintha már gólt szerzett volna a csapatuk (RTL Klub, 2006. jún. 16.)

születési név – az anyakönyvezett név új megnevezése

tudatmódosító szer – a kábítószer újabb (eufemisztikus) megnevezése (Duna Tv, 2006. márc. 8.)

videomegosztó – letölthető (kis)filmeket, televíziós műsorszámokat tartalmazó honlap. Pl. „Magyarországon az idén nyáron jelent meg az első *videomegosztó* oldal...” (Magyar Hírlap, 2006. dec. 2.)

virusmarketing – személyes közlésnek álcázott meghökkenítő, tréfás szöveg, kép, valójában bújtatott reklám az internetes honlapokon

Batár Levente és Graf Rezső gyűjtéséből válogattunk.

A rovat 1998–2005. között megjelent anyagát teljes egészében tartalmazza a következő kötet: Jelentés a magyar nyelvről (2000–2005). Szerk. Balázs Géza. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005.

B. G.

balazsge@due.hu

Új nyelvészeti kiadványok

Árpás Károly: Egy Madách-beszéd elemzése. Madách szűzbeszédének hatásvizsgálata. Madách Irodalmi Társaság, Szeged–Budapest, 2004.

Balázs Géza és H. Varga Gyula szerk.: Társadalom és jelek. Társadalomkutatók a szemiotikai perspektívákról. Magyar Szemiotikai Társaság, Budapest, Liceum Kiadó, Eger, 2006.

Dömötör Adrienne: Régi magyar nyelvemlékek. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006.

Guttman Miklós, Molnár Zoltán szerk.: Népi beszélgetések Vas megyéből. Berzsenyi Dániel Főiskola, Szombathely, 2006.

Kabán Annamária: Szövegek színeváltozása. Szórend és értekezésszerkezet. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2005.

Máthé Dénes: Retorika a bölcsészeti oktatásban. Ábel Kiadó, Kolozsvár, 2006.

Adamik-Jászó, Anna: Literacy in Hungary. Past and Present. Dinasztia Educational Publisher – The National Educational Library and Museum, Budapest, 2006.

Pusztay János: Nyelvével hal a nemzet. Az oroszországi finnugor népek jelene és jövője 11 pontban. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2006.

Siposs András: Az indián nyelvek. A nyelvnevek magyar helyesírása. A nyelvrokossági viszonyok, osztályozás. MIX-Mozaik Bt., Budapest, 2006.

Szathmári István szerk.: A stilisztikai alakzatok rendszerezése. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2006. (Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 55.)

T. Litovkina Anna–Vargha Katalin: Viccében él a nemzet. Válogatott közmondás-paródiák. Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2006.

HÍREK

Az MTA Anyanyelvünk Európában Elnöki Bizottsága 2006. november 21-én ülést tartott. **Kiefer Ferenc**, az MTA rendes tagja Az Európai Unió nyelvpolitikai irányelvei magyar szemmel címmel, **Péntek János**, az MTA külső tagja pedig Magyar nyelvi tervezés a külső régiókban, különös tekintettel a tudomány-művelés nyelvi feltételeire címmel tartott előadást.

*

A Magyar Nyelvtudományi Társaság 2006. december 12-én tartotta 2006. évi közgyűlését az ELTE Bölcsészettudományi Karán. A tagság meghallgatta **Kiss Jenő** elnök és **Juhász Dezső** főtítkárs beszámolóját, illetve **Keszler Borbála** előadását Írásjelten és interdiszciplinaritás címmel. A Pais Dezső-díjat **Juhász Dezső**, a Csúry-díjat **Vörös Ferenc** kapta meg.

*

A tudomány ünnepe keretében az Eötvös Loránd Tudományegyetemen 2006-ban megjelent könyvekből bemutatót rendeztek november 17-én, amelyen egy-egy kar külön is kiválaszthatta a legjobbnak ítélt könyvét. A Tanító- és Óvóképző Főiskolai Kar **Benczik Vilmos** Jel, hang, írás (Adalékok a nyelv medialitásának kérdéséhez). Trezor Kiadó, Budapest, 2006. című könyvét jelölte, amelyet **Balázs Géza** mutatott be a nagyközönségnek.

Fontosabb nyelvművelő események 2007-ben

Április 13–15.: Nyelv–kultúra fórum (Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport), Vác

Április 18.: A magyar nyelv hetének megnyitója, Kecskemét

Április 19–21.: Magyar Alkalmazott Nyelvészek kongresszusa, Siófok

Május: A magyar nyelv napjai, Déva (AESZ)

Május 26.: Simonyi Zsigmond helyesírási verseny (ELTE)

Június: 15 éves az AESZ, Kovászna

Július: Kárpát-medencei anyanyelvi tábor (AESZ)

Október 11–13. Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok, Ada

Október 19–21.: Semiotica Agriensis 4. Interdiszciplináris jel tudományi konferencia, Magyar Szemiotikai Társaság, Eger

December 13.: Az én cégérem pályázat díjátadása (Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum)

Huszadszor Gyulán a legjobb helyesírók

Február végén lesz a magyar helyesírás szokásos ünnepe: Gyulán rendezik meg a Kárpát-medence legjobb középiskoláinak Implom Józsefről elnevezett versenyét. Immár huszadik alkalommal lesz az Erkel Ferenc Gimnázium szervezésében verseny a Kőrös-parti városban, hiszen először 1988-ban vetélkedtek ebben a nemes küzdelemben a középiskolások. A résztvevők 2007. február 22-én érkeznek; 23-án kezdődik a rendezvény, 24-én pedig a helyezettek átvehetik a díjakat. A helybeliek a 14–19 éves korosztályban a gimnáziumokból, a szakközépiskolákból, a szakiskolákból körülbelül 120 tanulóra és 60 kísérőre számítanak határainkon innen és túlról.

Idén másodszor adják át az „A magyar helyesírásért” Implom József-díjat a legtöbb pontot elérő versenyzőnek, a felkészítő tanárának és a magyar helyesírásért (meg ezért a versenyért) sokat tett nyelvésznek. A versennyel párhuzamosan rendezett konzultatív szakmai konferencia központi témája a szóbeli szöveg megértésének kérdésköre.

Nagy L. János

PONTOZÓ

Mindenekelőtt a 2006. évi 4. számunkban közölt rejtvények megfejtését adjuk közre.

I. Visszafelé! 1. Emőd. 2. Lorett. 3. Málna. 4. Ilián. (Az Ila és a Lili megfejtés egyaránt helytelen.) 5. Röné. 6. Aranka. Az e nevek kezdőbetűiből összeolvasható utónév: Elmira.

II. Egy színmű. 1. Pinti. 2. Young. 3. Garam. 4. Málna. 5. Antal. 6. Lakli. 7. Idaho. 8. Orion. 9. Nyers. A beírt szavak kezdőbetűiből összeolvasható a keresett színdarabcím: Pygmalion. Szerzője a 150 éve, 1856. július 26-án született világhírű író, George Bernard Shaw.

III. Igekereső. 1. Csobban, dobban, lobbán, robban. (De kifogástalan a csobbant, dobbant, lobbant, robbant, illetőleg a csobog, dobog, lobog, robog szó sor is.) 2. Csörget, görget, pörget, zörget. (Hasonlóképpen: csördül, gördül, pördül, zördül.) 3. Bökdös, lökdös, pökdös, szökdös. 4. Faggat, nyaggat, raggat, szaggat. 5. Láncol, ráncol, sáncol, táncol.

IV. Anagrammapárosító. 1. Arany János + C) Letésem a lantot. 2. Jókai Mór + D) A köszívű ember fiai. 3. Heltai Jenő + A) A néma levente. 4. Mikszáth Kálmán + E) Szent Péter esernyője. 5. Nagy László + B) A vasárnap gyönyöre. 6. Berzsenyi Dániel + F) A közelítő tél. 7. Kertész Imre + G) Sors-talanság. 8. Petőfi Sándor + H) Szeptember végén.

V. Szakonyi Károly a nyelvről. Anyanyelvünket magunk éltetjük, ezért kell óvnunk egészségét.

Azok közül a megfejtőink közül, akik megszerezték a sorsolásban való részvételhez szükséges 80 pontot, a következők részesülnek könyvjutalomban: Antalné Bárdos Eszter, Ózd, Ibo-ly út 8. (3661); Búcsú-Martonosi Gizella, Veszprém, Kossuth u. 6. 18/127. (8200); a Budapesti Evangélikus Kollégium Pon-tozó csapata, Budapest, Rózsák tere 1. (1074); Ecser Réka, Budapest, Petrőczy u. 73. (1103); Ficzeré Kitti, Kazincbarcika, Barabás M. u. 56. (3700); Komlós Józsefné, Pécs, Bajcsy-Zsi-linszky u. 33. (7622); Máté Kinga Virág, Buj, Vasvári u. 23. (4483); Ozsváth Mária, 445300 Tásnád, Cart. Victoriei Bl. 7. Ap. 12. Jud. Satu Mare, Románia; Taschner Katalin, Bányaterenyé, Piac u. 3. (3078); Tilless Ágnes, Budapest, Ser-leg u. 5. (1118). A felsorolt megfejtők nyeresége Tótfalusi Istvánnak Idegen szavak magyarul című, a Tinta Könyvkiadó gondozásában megjelent könyve. Gratulálunk a nyerteseknek!

A Pontozó új feladatai

I. Író és művei. Százhatvan éve, 1847. január 16-án született az a kiváló írónk, Mikszáth Kálmán, akinek gazdag munkássá-gából hét regényét vagy elbeszéléskötetét idézzük fel egy-egy, a művek címéből formált anagramma formájában. Vajon felis-merik-e olvasóink mind a hetet? Minden helyes megfejtésért 3 pont, a hibátlan megoldásért tehát 12 pont jár! (E rejtvényünk-ben a rövid és a hosszú magánhangzók, ahogy az anagramma-játékokban szokás, felcserélhetők egymással.)

1. A dudások kétlik:
2. Bösz a két leső nő:
3. E kofa vár este:
4. Jó apa kócol:
5. Kató fattyai:
6. Ma rossz borecetet:
7. Szőlő ágán hús kas:

II. Egy színdarab, három szereplő. Olvasóink feladata a vízszintes soroknak az adott meghatározások alapján való ki-töltése. Ha megoldásuk helyes, akkor a függőleges 1. és 6. sor-ban a szóban forgó darab egy-egy szereplőjének nevére talál-nak. Azért csak kettőre, mert a harmadikat a 4. vízszintes sor-

ban rejtettük el. Kérdéseink: Mi a három szereplő neve (6 pont), mi a mű címe (6 pont), és mi az éppen 275 éve, 1732. ja-nuár 24-én született alkotó neve (6 pont)? A teljes megfejtés tehát 18 pontot ér!

1. Megfeszített gondolkodás
2. Erős megrázkódtatás okozta állapot
3. Mezőgazdasági termelési egység
4. A harmadik szereplő
5. Zsidó pap
6. Tavasszal virágzó, fás szárú növény

III. Dadogó nevek. Az itt következő meghatározások alap-ján olvasóinknak olyan neveket – személy- vagy földrajzi neve-ket – kell találniuk, amelyekben egy-egy szótag, esetleg csupán szó-törödédek „ikresítve”, azaz egymás mellett kétszer fordul elő. (Egy példa: dunántúli bányaváros = Tatabánya.) Minden jó válaszért 2 pont jár, de minden meghatározásra csak egy meg-oldást fogadunk el; akkor is, ha valaki esetleg több jó megfej-tést küld be. A hibátlan megfejtés tehát 20 pontot ér.

1. A 19. században élt, világhírű orosz író:
2. Az iménti író legismertebb művének főhőse:
3. Ókori mezopotámiai város:
4. Erdélyi folyó:
5. Zeneszerző, hegedűvirtuóz:
6. Szovjet űrhajós:
7. Bibliai hegy:
8. Kastélymúzeumáról ismert budapesti kerületrés:
9. Nagy reformokat végrehajtó török államférfi (Kemal):
10. Nagyváros az USA Ohio államában:

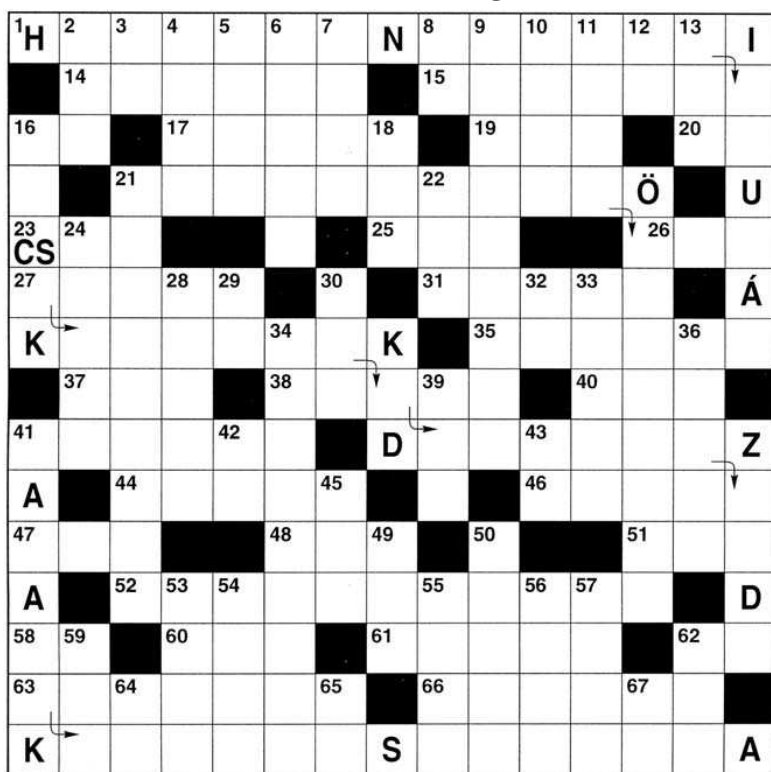
IV. Határ Győző a nyelvről. Pátriárkai kort megérve, alig néhány hónapja hagyott itt bennünket az életének mintegy fe-lét külföldön leélő neves író, költő és filozófus, Határ Győző. Keresztrejtvényünk fő soraiban, reá emlékezve, ezúttal az ő utolsó versei egyikének három sorát idézzük. Azt a három sor-t, amellyel a vers kezdődik, s amely – változatlan formában – a költemény végén is ott található. Ezt tessék beküldeni! Meg-fejtése 25 pont.

Az e számunkban közzétett fejtörők együttes értéke 84 pont, de már 70 pont is elég ahhoz, hogy valaki részt vehessen megfejtésével a sorsolásban, és egy értékes könyv nyertese le-hessen. Könyvjutalomban tízen részesülnek. A rejtvények megoldását **2007. április 1-jéig** kell beküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, 1364 Budapest, Pf. 122.

Minden rejtvénykedvelő olvasónak sikeres megfejtést és hozzá jó szórakozást kívánnak – a rovat gazdájával, **Grétsy Lászlóval** együtt – a feladványok készítői:

Bencze Imre (III.), Harmati Gizella (II.), Schmidt János (IV.), Varga István (I.)

TÁMASZ A BAJBAN

VÍZSZINTES: 1. A Határ Győző verséből vett idézet első sorának kezdete. 14. Megcsapja a röplabdát. 15. Megvillan. 16. A tantál vegyjele. 17. Nem teszi a haraszt, ha a szél nem fújja! 19. A Kongói Demokratikus Köztársaság (a korábbi Zaire) autójelke. 20. Félhold! 21. Az első sor befejező szavai. 23. Narancsbarna, barnássárga. 25. Vetíthető állókép. 26. Magasodik, népiesen. 27. Reszelt gyümölcscsel ízesített (rétes, pite). 31. Testfelépítés. 35. Író, költő, első verseit a Nyugat közölte (József, 1897–1975). 37. Ancsa. 38. ... Rossi; olasz labdarúgó, 1982 aranylabdása. 40. Fohász. 41. A gonosz legyőző istenember a brahmanista mitológiában. 44. Erdélyi költő, író, A sirálybőr cipő című verseskötet szerzője (Géza). 46. Sort alkotó szervek az állkapcsos gerincesek szájüregében; dentes. 47. Tartalék. 48. ... Thorpe; ausztrál úszó, Sydney háromszoros, Athén kétszeres olimpiai bajnoka. 51. A mendelévium és az oxigén vegyjele. 52. Ismereteket önképzéssel elsajátító személy. 58. Virslidarab! 60. ... Clarke; ausztrál hosszútávúfutó, 1965-ben a világ legjobb sportolójának választották. 61. Volt válogatott labdarúgókapus, később edző (József). 62. Középen vonják! 63. Űzés, kergetés. 66. ... Lumet; A domb című film rendezője.

FÜGGŐLEGES: 2. ... Sámuel; Árpád-házi király. 3. A vas vegyjele. 4. Női név (Adamsonék anyaoroslánjának neve is!). 5. Böllér teszi. 6. Festő, grafikus, a német reneszánsz művészet megteremtője (Albrecht). 7. Törtrész. 8. A technécium vegyjele. 9. A konyha és az étkezés felügyelője a főúri udvartartásban. 10. Chicago ...; USA-beli labdarúgóklub, az aranylabdás Sztoicskov is volt a játékosa. 11. Szeretettel karol. 12. Azonos római számok. 13. Kórus zengi. 16. Az idézet második sora. 18. Település a Pesti-síkságon, a Duna bal partján. 21. Például Janus Pannonius. 22. A Petúnia női név becézése. 24. Felső végtag része. 28. Oziriszt jelképező bika. 29. Tusa vége! 30. Belluska. 32. Mauglit is elbűvölő óriáskígyó A dzsungel könyvében. 33. Latin előtag; zsír-. 34. Ritkítva szed, a nyomdászok szavával. 36. Buda „virágos” része. 39. Ljubljana, rövid. (légiforgalmi menetrendeken). 41. Az idézet harmadik, befejező sora. 42. Férfi társa. 43. Észak-Afrika! 45. Novi ...; Újvidék szerb neve. 49. Niger NOB-jelke. 50. Délceg ifjú. 53. Ózdhoz tartozó település. 54. Katalán város Barcelonától északnyugatra (TORÁ). 55. Zenei félhang. 56. Hangulat. 57. ... Turner; a „rocknagymama”. 59. Vientianében beszélt nyelv. 62. Nyugdíjbiztosítás, rövid. 64. Páros évad! 65. Sajt fele! 67. Európa-kupa, rövid.

Schmidt János

1.

Az **Anyanyelvapolók Szövetsége** (1053 Budapest, Károlyi Mihály u. 16., adószám: 19663155-1-41) ezúton ismerteti 2005. évi közhasznú tevékenységének főbb adatait és szolgáltatásai igénybevételének módját:

Éves beszámoló (adatok ezer forintban)

A) Befektetett eszközök	366
I. Immateriális javak	
II. Tárgyi eszközök	366
III. Befektetett pénzügyi eszközök	
B) Forgóeszközök	3140
I. Készletek	
II. Követelések	
III. Értékpapírok	
IV. Pénzeszközök	3140
Eszközök összesen:	3506
C) Saját tőke	1668
I. Induló tőke	
II. Tőkeváltozás	2901
III. Tárgyévi eredmény	-1233
D) Tartalék	
E) Céltartalék	
F) Kötelezettségek	1838
I. Hosszú lejáratú kötelezettségek	1700
II. Rövid lejáratú kötelezettségek	138
Források összesen:	3506

A szövetség 2005-ben az állami költségvetésből, illetve annak alrendszereitől, más szervezetektől kapott támogatásokat az Édes Anyanyelvünk c. folyóirat megjelentetésére, anyanyelvi táborok, versenyek és más anyanyelvi események támogatására, megrendezésére fordította.

A szövetség 2005-ben vezető tisztségviselőinek sem pénzbeli, sem természetbeni juttatást nem nyújtott.

A 2005. évről készült közhasznúsági jelentés a szövetség székhelyén megtekinthető.

2.

A 2005. évben az szja 1%-ából a szövetség 498.517 Ft-ot kapott. Ezt az összeget az Édes Anyanyelvünk c. folyóirat életben tartására, szerzői honoráriumokra és a terjesztés költségeire, valamint a szövetség és a folyóirat honlapjának működtetésére fordította.

Az Anyanyelvapolók Szövetségének elnöksége

NYELVÉSZ-LELETEK, NYELV-ÉSZLELETEK

A Szigligeti Várat 1991 óta újítták fel. Most már uniós támogatást is kérhetnek a munka befejezéséhez a szakemberek

A szigligeti várat... vagy Szigliget várát. A hibát gyorsan kijavítottuk, reméljük, az uniós támogatás sem késlekedik. (B. G.)

BEST CREDIT KFT **Pénzügyi végrehajtás kiváltása!**

Ingatlan hitel BAR-listásoknak is!

(Nálunk adós is lehet!)

Jövedelem igazolás nélkül!

Munkáltatói igazolás nélkül!

Közüzemi számla nélkül!

Autó hitel BAR-listásoknak is!
(Nincs tiltólista!) ♦ ♦ ♦ Visszlízíng!

Vállalati hitelek, faktoring, eszközfinanszírozás!

Személyi hitelek

150.000.-Ft-tól 5.000.000.-Ft-ig!

Életbiztosítással egybekötött hitelek!

Best Credit Kft.

Székelyudvarhely

1149 Budapest, ~~1149~~ u. ~~1149~~ 1.

Lám, már a BAR-listásoknak (banki adósnilyántartó rendszer) is van kibúvó. A helyesírás alól azonban nincs! Nem vissz-, hanem *visszlízíng!* (B. G.)

A fémét miért kell passzírozni?
– kérdezi **Wagner Alfréd** budapesti olvasónk. Csak-ugyan: miért?

MAGYAR HÍRLAP | 2006. JÚLIUS 20., CSÜTÖRTÖK

Ötvenmillió fontot kínálnak Kakáért

Egészségükre! (Beküldte **Wagner Alfréd** budapesti olvasónk.)

396/110440

2 db-os tölőceruza betéttel

Származás: Kína

Importőr: Hungary

1054. Bp. tér 14

„Legalább annyi helyesírási hiba van ebben a szövegben, ahány sorból áll. Ha lenne egy »2 db-os tölőceruzám betéttel«, alá is húzkodnám a hibákat. De mivel nincs, inkább az egészet elküldöm az Édes Anyanyelvünknek!” (Beküldte **Kocsa Krisztina** tokaji olvasónk. Közzéteszi: G. L.)

Persze nem mindenhol ilyen engedékenyek. Az ugyancsak fővárosi **Petőfi Sándor Gimnázium**ban az igazgatóhelyettes elmondta: az olcsó nyaralásnak ők sem ellenségei, de annak, hogy ez mulasztással párosuljon, már nem.

Hányszoros tagadás? (B. G.)

Made in china

IMPORTOR AUCHAN MAGYARORSZAG KFT.

H-1113 BUDAPEST BOCSKAI UT 134-146

DISZTARGY, NE HAGYJA GYERMEKET

VELE JATSZANI

A magyar helyesírással játszani kellene se. (Beküldte **Tolnai Gábor**, Baár-Madas Református Gimnázium, Budapest.)